

ÇALIŞMA ORTAMI

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
İŞ HUKUKU
SOSYAL POLİTİKA
KALİTE
SOSYAL HEKİMLİK

Sayı: 59 Kasım-Aralık 2001

İki Ayda Bir Çıkar

- Çocuk İstismarı ve İhmalinin Bir Kaynağı Olarak Cinsiyet Rollerini Eşitsizliği
 - Anadolu'da Yeni Bir Kültür Bulundu
 - Aile: Kurumdan Eşler Arası Ayrılığa
- Kapalı Kaplarda Yapılacak Bakım-Onarım Çalışmalarında Alınacak Güvenlik Önlemleri
 - Kamyonetin (Park) Yerine Park Edilmesi
 - Dönme Ayşe Teyze
- Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?
 - Sosyal Devletin Gelişimi Üzerine Güncel Tartışmalar: Ele Verir Talkını, Kendi Yutar Salkımı
 - Nusret H. Fişek'in Doğum ve Ölüm Yıldönümü
 - Prof. Dr. İsmail Topuzoğlu'ndan Mezarbaşı Konuşması
 - Bir Barış Dinletisi
 - 4. Sağlıkçı Ressamlar Sergisi

İÇİNDEKİLER

- **ÇOCUK EMEĞİ**

Çocuk İstismarı ve İhmalinin Bir Kaynağı Olarak Cinsiyet Rollerini Eşitsizliği

.....Oya FİŞEK - Yasemin Günay BALCI - A. Gürhan FİŞEK

- **YAŞAM**

Anadolu'da Yeni Bir Kültür Bulundu.....Cihat UYSAL

- **TOPLUM**

Aile: Kurumdan Eşler Arası AyrılığaMümtaz PEKER

- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**

Kapalı Kaplarda Yapılacak Bakım-Onarım Çalışmalarında Alınacak Güvenlik Önlemleri

..... Mustafa TAŞYÜREK

- **BULMACA - İKİ DAKİKA DÜŞÜN**

Kamyonetin (Park) Yerine Park EdilmesiMustafa TAŞYÜREK

- **TOPLUM**

Dönme Ayşe TeyzeErdoğan BOZBAY

- **KİTAP TANITIMI**

Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları mı. Halka Dayalı Alternatifler mi?

- **SOSYAL POLİTİKA**

Sosyal Devletin Gelişimi Üzerine Güncel Tartışmalar:

Ele Verir Talkını, Kendi Yutar SalkımıŞenay GÖKBAYRAK

- **ANIMSA**

Nusret H. Fişek'in Doğum ve Ölüm Yıldönümü

- **ANIMSA**

Prof. Dr. İsmail Topuzoğlu'ndan Mezarbaşı Konuşması

- **ANIMSA**

Bir Barış Dinletisi

- **ANIMSA**

4. Sağlıkçı Ressamlar Sergisi

ÇOCUK EMEĞİ

Çocuk İstismarı ve İhmalinin Bir Kaynağı Olarak Cinsiyet Rollerini Eşitsizliği

Oya FİŞEK* - Yasemin Günay BALCI** - A.Gürhan FİŞEK***

(bilgi at fisek nokta org nokta tr)

"İş" ve "emek", cinsiyet rollerinde eşitsizliği besleyen çok önemli bir kaynak olduğu gibi; öte yandan çocuk istismarı ve ihmaline de yol açan önemli bir kaynaktır.

Toplumsal Cinsiyetten kaynaklanan istismar ve ihmal, ne yazık ki, toplumlarda yaştan bağımsız olarak vardır. Ancak aktif bir tutumla hafifletilmekte ve aşılmaya çalışılmaktadır. Biz bu çalışmamızda, bu istismarın ve ihmalin çocuk yaşlardaki kaynaklarından biri olarak "çalışma yaşamı"nda görülen cinsiyet eşitsizliğini ortaya koymaya çalıştık.

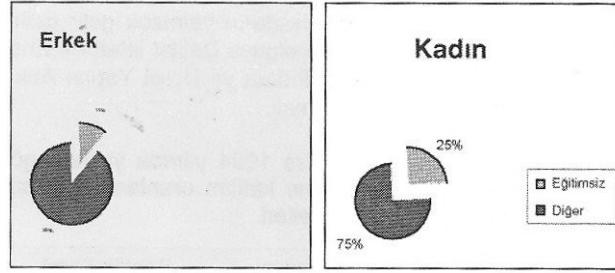
Bunu kanıtlarken Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı'nın, Denizli'de ve Ankara'da yürüttüğü anket, odak grup çalışması ve yüzyüze görüşme gibi uygulamalarından yararlandık.

EŞİTSİZLİKLER

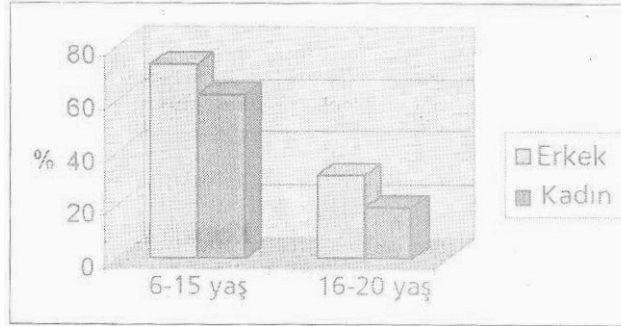
1. EŞİTSİZLİK: Ülkemizde okuma yazma oranlarına ve okula katılım oranlarına baktığımızda, kız çocuklarının erkeklere oranla daha düşük düzeylerde kaldığını görüyoruz. Bu eşitsizlik, bir istismar ve ihmal kaynağı mıdır? EVET.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsünce yapılan Nüfus ve Sağlık Araştırması'na göre eğitimsiz erkeklerin oranı yüzde 10.7 iken kadınlarda bu oran 25.4'tür. Temel eğitimde 6-12 yaşlarındaki erkeklerin okula devam yüzdesi 78.7 iken kızların 69.7'dir. Bu oran 6-15 yaşlarında erkekler için % 74.0, kızlar için % 62.6'dır. Yaş arttıkça erkek ve kızlar arasındaki fark da artmaktadır. 16-20 yaşlarında bu oranlar erkekler için 31.6, kızlar için 19.6'dır.

Grafik 1: Yaş ve Cinsiyete Göre Eğitimsizliğin Cinsiyet Dağılımı

Grafik 2 : Yaş ve Cinsiyete Göre Okullulaşma Oranı

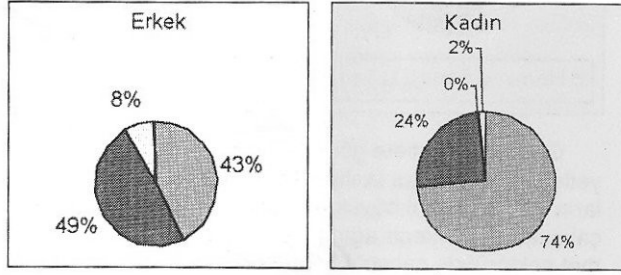
Daha önce okula devam etmiş ancak araştırma tarihinde okuldan ayrılmış bulunan 15-24 yaş arası kadınların okuldan ayrılma nedenlerine bakıldığında ilkokulu bitirmemiş olanlarda en önemli okuldan ayrılma nedeni ailelerin izin vermemesi (% 36), ortaokulu tamamladıktan sonra bırakanlarda en önemli neden sınavlarda başarısız olmalarıdır (% 36). Bu kadınların % 8'i okulu bırakma nedeni olarak evlenmelerini göstermişlerdir.

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı'nın Ankara'da 102 genç kıza yüz yüze uygulamış olduğu anket sonuçları da bu doğrultuda olup, 18 yaş altında okulla ilişkisini kesmiş genç kızların % 60.8'i ilkokul ve altında eğitim düzeyine sahiptir. Genç kızların üçte biri (34 kişi) kendi istekleri ile okulu bırakırken üçte ikisinin ise kendi isteği dışında okulla ilişkisini kesmek zorunda kaldığı gözlenmiştir. Okulla ilişkisini kesmiş genç kızların % 55.9'u okula geri dönme isteğindedir.

2. EŞİTSİZLİK : Kızlara, erkeklere göre daha baskıcı yaklaşılmakta ve ev eksenli bir yaşantı sürmeye zorlanmaktadır. Bu onların sosyal yönden izolasyonlarını ve dışlanmışlıklarını getirmektedir. Bu olgu, bir istismar ve ihmal kaynağı mıdır? EVET.

12-19 yaş grubunda ve 20 yaş ve üzerindekilerde cinsiyetlere göre işyerlerinin özelliklerine bakalım.

Grafik 3 : DİE verilerine göre 1999 yılında 12-19 yaş grubundakilerin cinsiyetlerine göre işyeri özelliklerinin dağılımı

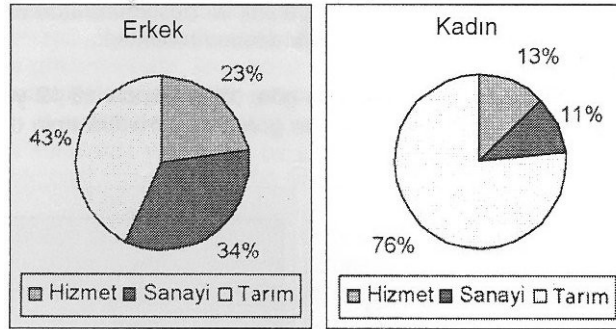
12-19 yaş grubunda düzenli kamu ve özel işyerinde çalışan erkeklerin oranı % 49.5 iken, kadınlarda bu oran % 24.5'tir. 20 yaş ve üzerindekilerde bu oranlar sırayla %58.3 ve %29.8'dir. Tarlada çalışan kadın oranının erkeklere göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir; bunların çoğu küçük ve kendi aile işletmelerinde çalışmaktadırlar. Erkeğin sosyal yaşama katılması ve kadının bilinçli olarak uzak tutulmasına tepki, çalışan kızlarla yaptığımız anketlerde çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir:

- Erkek kız ayırımından yakınan çalışan kızların oranı % 28'dir.
- Bir daha dünyaya gelse, erkek olarak gelmek isteyen kızların oranı % 23'tür.
- Bir daha dünyaya gelse, bir özgürlük simgesi olarak gördüğü kuş, çiçek, hayvan olarak gelmek isteyen kızların oranı % 26'dır.
- Hiç doğmamış olmayı, zaman zaman yaşamamayı isteyenlerin oranı az değildir (%3).
- Gezmek, eve geç gelebilmek, arkadaşlarıyla iş çıkışı buluşabilme konularında erkek kardeşlerinin yaşadığı özgürlüğü yaşayamamanın öfkesini taşımaktadırlar.

Yaptığımız anketlerde, iş-dışı zamanları nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda, hafta sonunda da çalışmasını gerek işyerinde gerekse evde sürdüren kızların oranı erkeklere oranla daha yüksek çıkmıştır. Sanki ileride evlendiği halde çalışma yaşamında kalırsa başlarına gelecek kızlara gösterilmek istenmektedir : Önce işyerinde, sonra da evinde çalışarak tükenmek...

Bütün zorluk ve iticiliğine karşın çalışma yaşamı, çalışan kızlar tarafından, sosyal izolasyondan kurtulmanın bir aracı olarak görülmekte ve istenmektedir. Evde evleneceği gün için bekletilenler yaşitlarına oranla onlar şanslıdır.

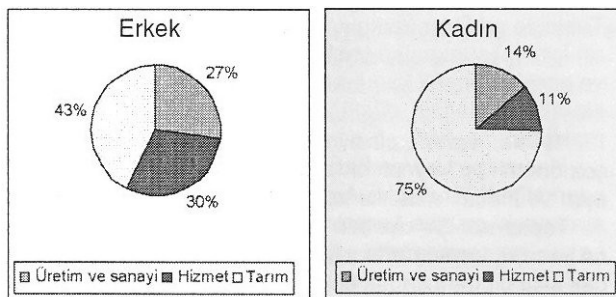
3. EŞİTSİZLİK: Ülkemizde DİE tarafından yapılan değerlendirmeler, 18 yaşın altında 4 milyon kadar çocuğun çalıştığını ortaya koymaktadır. Özellikle sanayide ve hizmet sektöründe çalışanların önemli bir bölümünü erkek çocukları oluşturmaktadır. Çocukların çalıştırılmak amacıyla sanayi ve hizmet sektöründe yaralan işyerlerine gönderilmelerindeki bu eşitsizlik, bir istismar ve ihmal kaynağı mıdır? EVET.

Grafik 4 : DİE verilerine göre 1999 yılında 12-19 yaş grubunda çalışanların cinsiyet ve meslek gruplarına göre dağılımı

Gerek cinsiyetlere göre meslek grupları gerekse cinsiyetlere göre iktisadi faaliyet kolları incelendiğinde, kadınların dörtte üç gibi büyük bir çoğunluğu tarım sektöründe çalışırken erkeklerin ağırlıklı olarak sanayi-üretim ve hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir.

Grafik 5 : DİE verilerine göre 1999 yılında 12-19 yaş grubunda çalışanların cinsiyet ve iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı

4. EŞİTSİZLİK: Yapılan araştırmalar kızların çalışma yaşamına gönderildiklerinde de, iş seçimi yapılırken ücret düzeyinin öncelikli ölçüt olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Erkek çocukların ise meslek edinmeleri öncelikli ölçüttür. Kız çocukları için yapılan iş seçiminde, meslek öğrenmenin değil de, daha çok ücret elde etmenin öncelik kazanması, bir istismar ve ihmal kaynağı mıdır? EVET.

Fişek Enstitüsü tarafından Denizli'de üç yıl süreyle yürütülen bir çalışmada çocukların çalışmaya yönlendirilmelerindeki temel nedenin cinsiyetlere göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır.

Tablo 1 : Çocukların Çalışma Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Çalışma Nedeni	Kız	Erkek	Toplam
Aileye ekonomik katkı	48(%54)	15(%18)	63(%37)
Meslek öğrenmek	41(%46)	67(%82)	108(%63)
Toplam	89	82	171

* (Önde gelen iki nedenin, "tüm" çalışma nedenleri içindeki payı: %80)

(Ki kare= 21,72 p=0,00028 çok önemli)

Görüldüğü gibi, kız ve erkek çocuklar, aileleri tarafından çalışmaya yönlendirilirken, istatistiksel yönden de önemli farklı kaygılar ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin meslek edinmeleri beklenirken, kızların yalnızca gelir getirici rolleri öne çıkmaktadır. Aynı olguya Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) 1994 yılı İstihdam ve Ücret Yapısı Anketi sonuçlarında da rastlamaktayız.

Tablo 2 : DİE verilerine göre 1994 yılında yaşlara göre erkek ve kadınların iş gücüne katılım oranları ve haftalık çalışma karşılığı saatlik ücretleri

Yaş grupları	İş gücüne katılım oranları (%)		Saatlik ücret (bin TL)	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
12-14	0.1	1.0	20.5	19.3
15-19	3.3	14.2	24.5	24.8
20-24	7.1	21.2	34.9	33.4
25-34	39.8	35.0	59.5	47.1
35-54	47.6	27.5	86.2	51.7
55 ve üstü	0.9	0.4	79.3	...
Bilinmeyen	1.1	0.5	50.1	42.6

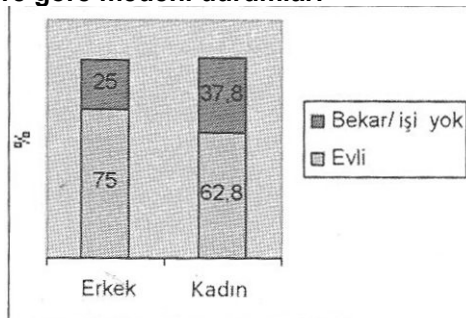
Tüm çalışan erkeklerin % 3.4'ü 19 yaş ve altında iken ücretli çalışmaktayken, kadınlarda bu oran % 15.2'dir. İleri yaşlarda durum erkekler lehine tam tersine dönmüştür. Aynı durum yaşlara göre saatlik ücrette de söz konusudur. Tablo ve grafikler kadınların genç yaşta belirgin olarak ücret için çalıştırılıp ileri yaşlarda iş hayatından çekildiklerini ve nitelsiz emek konumunda tutulmuş olmalarına paralel olarak ücretlerinin düştüğünü çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsünce yapılan Nüfus ve Sağlık Araştırması'na göre de 15-19 yaş arasındaki çalışan kadınların yarısından fazlası kazancın nasıl harcanacağına kendisi karar vermemektedir (%52.2).

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı'nın genç kızlara Denizli ve Ankara'da uyguladığı anket sonuçları da, bu araştırma sonuçlarıyla uyumludur. Çalışan kızların Denizli'de % 51'i Ankara'da % 46.0'sı aldığı paranın tümünü ailesine verdiğini ifade etmiştir. Çalışan kızların dördte üçü aldıkları paranın tümü ya da bir kısmını ailelerine vermektedir.

5. EŞİTSİZLİK: Yine yapılan araştırmalar, hem ailelerin hem de çalışma yaşamında yitlenen kız çocuklarının, evlenince çalışma yaşamından uzaklaşma eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Evlenince çalışmamak yalnızca kızlara özgüdür. Bu tutuma erkeklerde rastlanılmamaktadır. 25 yaşına kadar kadın çalışan oranı erkek çalışan oranından fazla iken 25 yaşından sonra bu tersine dönmektedir. 35 yaşından sonra bu fark daha da belirginleşmektedir. Kadınlar için çalışmaya ara verme ya da bırakma nedenlerinin başında çocuk sahibi olma ve evlenme gelmektedir. Erkek ve kadın çalışan oranlarında yaşlara göre farklılaşma bunun bir göstergesi niteliğindedir.

Grafik 6 : Çalışanların cinsiyetlere göre medeni durumları

Kadınlarda evli çalışan oranı erkeklere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede düşüktür.

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı'nın Ankara'da yüz yüze görüştüğü 102 genç kızın % 63.7'si (65 kişi) evlendikten sonra çalışacağını, % 18.6'sı (19 kişi) eşin izni, iş durumu, ekonomik durum, çocuk vb koşullara bağlı olarak çalışacağını, % 17.7'si (18 kişi) de çalışmayacağını bildirmiştir.

Evlendikten sonra çalışacağını ya da koşullara bağlı olarak çalışacağını söyleyen 84 genç kızın 24'ü (% 29.6) eşlerinin çalışmalarına izin vermemesi halinde ısrarcı-dirençli-karşı koyucu bir tutum, geri kalan 60'ı (% 71.4) kabullenici- boyun eğen bir tutum göstereceğini belirtmiştir.

Fişek Enstitüsü'nün Denizli çalışmasında, evlendikten sonra işten ayrılıp "evinin hanımı" olacağını söyleyen çalışan kızların yaş dilimleri açısından değerlendirmesi ilginç sonuçlar vermiştir. Çalışma yaşamında kaldıkça kızların evinin hanımı olma isteği artmaktadır. Bu da bize çalışma yaşamında karşılaştığı olumsuz deneyimler, yoğun baskı ve şiddetin, kızların çalışma coşkusu tırpıleyen önemli bir öge olarak ortaya çıktığını düşündürmektedir.

Tablo 3 : Çalışan Kızların, Evlenince İşten Ayrılıp "Ev Hanımı" Olma Beklentilerinin Yaşa Göre Dağılımı

Evhamını olma beklentisi		15-16 yaş	Toplam
... beklentisi olan	11 (%24)	20(%49)	31 (%36)
... beklentisi olmayan	34(%76)	21(%51)	55(%64)
Genel Toplam	45	41	86

* (Gelecek beklentisi olarak önde gelen bu nedenin, tüm çalışma nedenleri içindeki payı: % 36) (Ki kare= 4,51 p=0,0038 önemli)

Yine Denizli çalışmasında, gelecekte "kendi işini kurma" beklentisi içinde olan çalışan çocukların cinsiyet dağılımlarında da belirgin bir farklılık göze çarpmaktadır.

Tablo 4 : Çalışan Çocukların Gelecek Beklentilerinden "Kendi İşini Kurma" Düşününün Cinsiyete Göre Dağılımı

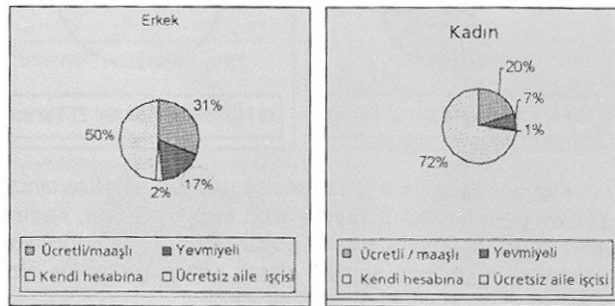
Gelecek Beklentisi	Kız	Erkek	Toplam
"Kendi işimi kuracağım"	20(%23)	98(%88)	118
Diğerleri	66(%77)	14(%13)	80
Genel Toplam	86	112	198

* (Gelecek beklentisi olarak önde gelen bu nedenin, tüm çalışma nedenleri içindeki payı: % 36) (Ki kare= 4,51 p=0,0038 önemli)

6.EŞİTSİZLİK: Evlendikten yıllar sonra, çeşitli nedenlerle çalışma yaşamına dönmek isteyen ve artık evli-çocuklu kadınlar yaşlıları erkeklerden farklı olarak meslek bilgileri az, deneyimi düşük ve kariyer basamaklarında yol almamış "emek ögeleridir. Bu yüzden hem ücret ve hem de konum olarak erkeklerden daha düşük düzeylerde kendilerine yer bulabilmektedirler. Bu olgu, yeni bir istismar ve ihmal kaynağı mıdır? EVET.

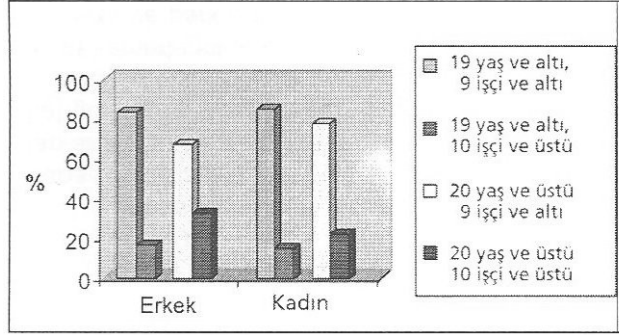
12-19 yaş arasındaki kadınların dörtte üçü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bu kız çocuklarının okul yerine ya da meslek edinmeye yönelik işler yerine ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırıldığını düşündürmektedir.

Grafik 7 :12-19 yaş arasında çalışanların cinsiyetlere göre işyerindeki durumları

Erkeklerde yaş ilerledikçe ücretsiz aile işçiliği oldukça azalırken kendi hesabına çalışan oranı ileri derecede artmıştır. 12-19 yaş arasındaki erkek ve kadınların işyerindeki durum farklılığı ileri yaşlara da artarak yansımaktadır.

Grafik 8 : 20 yaş altı ve 20 yaş ve üstündeki kadın ve erkeklerin çalıştıkları işyerlerinin büyüklükleri

12-19 yaş grubunda işçi sayısı 10 kişinin üzerinde olan işyerlerinde çalışan kadın oranı erkeklerden fazla iken, 20 yaş ve üzerinde bu durum istatistiksel olarak anlamlı derecede tersine dönmüştür.

Özetle genç yaşlarda genç kızlara biçilen roller ve iş seçiminden başlayan ayrımcı tutumların yansımaları erişkinlik ve hatta yaşlılık dönemlerine dek uzanmaktadır.

Genç kızlar ve evli iken çalışma hayatına katılım oranı düşen kadınlar daha çok tarım sektöründe, küçük ölçekli işyerlerinde, niteliksiz iş gücü ve ücretsiz aile işçisi konumunda çalışmaktadırlar.

Hacettepe Nüfus Etüdüleri Enstitüsünün araştırmasına göre çalışan her dört kadından birinin 6 yaşından küçük çocuğu olup bunların % 34'ü çalışma sırasında çocuklarına kendileri bakmaktadır. Akrabalarının ve çocuğun ablasının sırasıyla % 36 ve % 11'lik oranda en yaygın çocuk bakıcıları olduğu, bölge ayrımı olmaksızın baba ve ağabeyin çocuk bakımına ilişkin rollerinin sınırlı olduğu saptanmıştır.

7. EŞİTSİZLİK : Yapılan araştırmalar kızların hakları vb konularda yeterince bilgi sahibi olmadığını ortaya koymaktadır. Haklar ve özgürlükleri konusunda yeterince bilgi sahibi olmamak ihmal ve istismarı artırır mı? Evet. Bilgisizlik çaresizliği beraberinde getirmektedir. Hiç doğmamış olmayı, erkek olarak ya da bir kuş olarak doğmayı istemeye götürmektedir. Ama kızlar, bugünkü olumsuz konumlarını birlikte değiştirebileceklerini bilincine varmamışlardır.

İşyerlerinde sağlık ve güvenlik önlemleri ile ilgili en basit konularda yaptığımız bir soruşturma kızların, bu konudaki bilgi düzeylerinin 100 üzerinden 27,7 olduğunu ortaya koymuştur. Erkek çocuklarda bu not, 22,4'tür. Bunlar oldukça düşük bir notlardır; çünkü sorular, çok temel konuları kapsamakta ve bunların bilinmemesi, çözüm konusunda da en az düzeyde çalışmaların bile bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Gerçekten de bilgisizlik tepkisizliği getirmektedir. "İşbaşında alınmasının gerekli olduğunu bir önlem alınmamışsa, ne yaparsın?" sorusuna, çalışan kızların %46'sı boynumu büker işimi yaparım diye yanıtlamıştır. Tehlikeli bölgeye yanaşmam diyenleri de katarsak, bu "tepkisiz"lerin 68'e ulaşmaktadır. Erkek çocuklarda bu oran % 77'dir.

8.EŞİTSİZLİK : Kadınlar, çalışma yaşamında haklarını korumak ve geliştirmek için oluşturulan örgütlü süreçlere de uzak kalmaktadır. Sendikalaşma ve sendika yönetimlerinde görev alma yönünden bakıldığında, kadın katılımı oldukça düşüktür. Örgütlü hak arama süreçlerinden dışlanmak, kızların istismar ve ihmali artırılmaktadır mıdır? EVET.

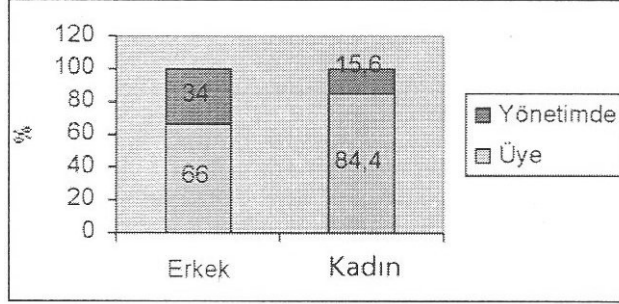
Nisan 1999 verilerine göre kamu ve özel sektördeki toplam çalışanların % 9,7'si sendikalıdır (956 292 işçi). Sendikalı işçilerin % 62,7'si imalat sanayiinde çalışırken; tarım, madencilik ve enerji iş kollarında çalışıp da sendikalı olan işçilerin oranı %4'tür. Bu da kadınlardaki düşük sendikalaşma oranının nedenlerinden biridir. Sendika üyesi işçiler içinde kadın işçilerin payı ise % 12,9'dur. Toplam sendikalılar içinde kamu sektöründe kadın oranı % 7,9'da kalırken; özel kesimde bu oran % 16,1'dir.

İşçi kesiminde, kadın sendikalı işçilerin sendikalı işçiler içindeki oranı Türk-İş'te % 6, DİSK'te % 12, kamu kesiminde KESK'te % 30 civarındadır. KESK ve Eğitim-Sen üyelerinin yaklaşık üçte biri kadın olmakla birlikte yönetim kademelerinde bulunanlar çok daha azdır. Kamu çalışanları arasında kadınların fazlalığı ve bunun sendika üyeliğine olan yansımaları, KESK'te yönetim kademesinde yer alan kadın oranının en iyimser veri olduğunu gösteren önemli kanıtlardandır.

Yine de, kamuda sendikalıların üçte birden fazlası kadın iken yönetim kademelerinde bulunanlarda bu oran neredeyse altıda bire yakın olması kabul edilemez.

Öte yandan, kadınların çalıştıkları işyerlerinin nitelikleri anımsandığında, bunların daha çok sendikaların giremediği ve ücretli iş ilişkisinin kurulmadığı yerler olduğu gözönüne gelecektir. Bu da kadınların çalışma yaşamında ne denli düşük oranlarda sendikalaşabildiğini ve örgütlenebildiğinin göstergesi olmaktadır.

Grafik 9 : KESK ve Eğitim-Sen'de toplam üye sayısı ve yönetim kademelerinde bulunanların cinsiyetlere göre sendika içindeki konumları

II EYLEM

Tüm bu eşitsizlikler, kızların yaşama hakkına hayat veren tüm insan hakları konusunda erkek çocuklarının yararlandığı olanaklardan ve haklardan yararlanmada kısıtlılıklarla karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. İş sosyalleşmek, toplumdaki karşılıklı hak ve yükümlülüklerin doğması için önemli bir araçtır. Kızların bu önemli araçtan yararlanmada, dezavantajlı konumlarının hızla giderilmesi ve çalışma yaşamında tıpkı erkekler gibi kalıcı ve etkin bir rol sahibi olmalarının sağlanması gerekir.

Fişek Enstitüsü tarafından Denizli'de yürütülen çalışmalardan biri de çalışan kızlarla yapılan odak çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda, kızların düşüleri ve beklentileri de araştırılmıştır. Özetle kızların beklentileri şöyledir:

1. Kızlar eğitimlerini sürdürmek ve yeni bilgiler edinmek istemektedirler.
2. Şu anda yaptıkları işlerden hoşlanmamakta, daha nitelikli işlere ulaşmayı planlamaktadırlar.
3. En çok istedikleri şeyler arasında, hayatını kendi yönetmek, özgür yaşamak, bilgisayar kursu almak, öğrenimini sürdürmek, otomobil kullanmak sayılmaktadır.
4. Kızların çoğunluğu evlendikten sonra da çalışmayı sürdürmeyi düşünmektedir. Bunun nedenleri sorulduğunda, "medeni hayat şartlarının bunu gösterdiğini, ezilmek istemediğini, evde canının sıkılacağını, evine katkıda bulunmak istediğini ve çalışmayı sevdiğini söylemektedirler.

Herkesin yaşamıyla ilgili seçimleri kendisinin yapması ve uygulaması en doğal insan hakkıdır. Kızlara da bu olanağın sunulması gerekir. Bu toplumun hem onlara karşı görevi ve hem de vefa borcudur. Çünkü aynı yaşta bazı kızlara ve erkeklere kamu kaynakları ile eğitim olanakları sunarken; büyük çoğunluğunun (ve özellikle de kızların) bundan yoksun tutulması büyük bir adaletsizliktir.

Toplumun sorumluluk duyan bireyler ve onların müdahale için kurdukları örgütleri (NGO) sorunlar karşısında nasıl davranmalıdır? Özellikle konu temelinde kurulan NGO'ların izlemeleri gereken yol, bizim çalışan kızlar konusunda sürdürdüğümüz uğraş ile çakışmakta:

1. Sorunun önemini ve boyutlarını saptamak,
2. Her adımda kızlarla birlikte sorunu ve çözümlerini tartışmak,
3. Bulguları ve değerlendirmeleri kamuoyuyla sürekli paylaşmak,
4. Çözüm için toplum ve kendi olanaklarını zorlamak.

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı, bir NGO olarak, hem genç kızların kendi eğilimlerini özgürce dile getirebilmeleri ve birbirleriyle paylaşabilmeleri; hem de düşlerini yaşama geçirebilmeleri için destek olmak amacıyla çalışmalar yürütmektedir. "**Çalışan Çocuk ve Gençler İçin Tatil Kampı**" ve "**Genç Kız Evi**" böylesi projelerdir. Bir hükümet dışı kuruluşun olanakları ile yürüttüğümüz çalışmaların, model olarak ele alınıp, hem ilkelerinin ve hem de uygulamasının yaygınlaştırılmasını bekliyoruz.

Bu çalışmalarla ilgili daha ayrıntılı bilgi almak isteyenlerin Türkçe ve İngilizce web sayfalarımıza başvurabileceğini de duyurmak istiyorum:

www.fisek.org

Kızlara

- Gönüllerine göre bir dünya vermeliyiz.
- Sosyal izolasyondan ve dışlanmışlıktan kurtarmalıyız.
- Nitelikli iş gücü ve eğitilmiş insan olarak yetiştirmeliyiz.

Bu onların yalnızca insan oldukları için haklarıdır.

(1) VIII: Çocuk İstismarı ve İhmalinin Önlenmesi Avrupa Konferansı'nda sunulan bildiri den özetlenmiştir..

Tamamı www.fisek.org'dan görülebilir

* **Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Başkanı**

** **Doç. Dr. Osman Gazi Üniv. Tıp Fak. Öğr. Üyesi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi**

*****Prof. Dr. Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Öğr. Üyesi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Genel Yönetmeni**

YAŞAM

Anadolu'da Yeni Bir Kültür Bulundu!

Cihat UYSAL*

Yıl 3001... Yeni geliştirilen bir yöntemle yapılan son araştırmalar, bindokuzyüzlü yıllarda Anadolu'da çok ilginç bir uygarlığın varlığını ortaya koydu. Bu uygarlığın böylesine geç ortaya çıkarılmasının nedenleri araştırılıyor. Uzmanlar bu konuda çok farklı yorumlarda bulunuyor ve bir türlü ortak bir görüş oluşturulamıyor. Bunun nedeninin belgelerle yapılanlar arasında karşılaşılan uyumsuzluk olduğu ve o dönemde söylediğini yapmayan ve yaptığını yazıp belgelemeyen bir toplumun yaşamış olduğu sanılıyor.

Bilindiği gibi Anadolu'da yeralan ve yerleşik düzen kurarak yapılanmaya giden son uygarlık kalıntısının Selçuklular dönemine ait olduğu sanılıyordu. Daha sonra ortaya çıkan Osmanlı imparatorluğu döneminde, bütün ilginin Avrupa'ya doğru ilerleme ve bunu tamamen askeri bir kültür ile gerçekleştirme çabası içinde oldukları, bu nedenle Anadolu'da kalıcı bir yapılaşmaya girilmediği biliniyor. Yine de belirsiz, açıklanmayı bekleyen birçok soru olduğu konusunda bütün tarihçiler aynı görüşte birleşiyor, islam Halifeliğinin alınmasına karşın, Osmanlı'nın ilgisinin öncelikle Batı'ya yönelik olması, başta kendileri olmak üzere, insanlığı tehdit edecek bazı gelişmelerin (sanayileşme, dünyanın kaynaklarını yalnız kendi çıkarları için tüketme gibi...) oluşumundan kuşkulandıkları olarak açıklanıyor. Osmanlı dönemi sonrası petrol bölgelerine yakınlığı ve tarih boyunca üç önemli kıtanın bir araya geldiği bölge olan Anadolu'ya Batının ilgisi sürmüş ve bu bölgede bir yandan kendi ülkelerinde bulunmayan güneşli sahillerde tatillerini geçirmişler, diğer yandan, kendi çıkarlarına uygun bir yapılanmayı geliştirmişler; başta tarım olmak üzere birçok konuda bağımlı bir siyaset izlenmesini sağlamışlardı. Her ne kadar bazı kalıntılar, dönemin teknolojisine ait izler taşıyorsa da, bunların azınlıkta olduğu, toplumun yapısını açıklamak için yeterli veri oluşturmadığı görüşü egemen.

Bindokuzyüzlü yıllarda, Anadolu'daki yapıların önemli bir kalıntısının günümüze kalmaması, bu dönemle ilgili yaşam ve yerleşim biçimini anlamayı güçleştiren en büyük etmen. Osmanlı imparatorluğunun sanayi devrimini dışlayarak, sanayileşmenin yarattığı kültürel yabancılaşma olgusuna karşı göstermiş olduğu direnç, bugün hala bilim adamlarını düşündürmeye devam ediyor. Ne var ki, Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde ortaya çıkan karışıklıklar, imparatorluğun çözülmesine neden olmuştu. Bu durum, Avrupa'da başlayarak yayılan sanayileşme sonucu, insanlığın tarihte benzeri görülmemiş bir döneme girmesi olarak açıklanıyor. Şöyle ki, sanayileşme önceleri üretim hızını artırarak, bu akımın meydana geldiği ülkelerde (özellikle Avrupa'da) yaşayan insanların aldıkları payı artırırken daha sonra bu süreç doyumsuz bir yapıya dönüşmüş ve dünyadaki doğal ortamın yok edilmesiyle, canlılar başkalaşıma uğramıştı. Bugünkü yaşantımızın kökeninde bu sürecin belirleyici olduğu konusunda bütün bilim adamları aynı görüşü paylaşıyor. Evet, gelelim bindokuzyüzlü yıllara ait bulunan kalıntılara. Bu konuda araştırmalar sürüyor. Şimdi sizlere, bugüne kadarki belirlemelere göre, uzmanların yorumlarını özetlemek istiyorum.

- 1- Önemli yapı yatırımlarında ön araştırmalar yapılarak, fizibilite çalışmaları yapıldığı, bilgi ve teknolojiye duyulan kuşku nedeniyle, ön çalışmaların özellikle uygulamaya konmadığı belirlenmiştir.
- 2- Bu yatırımlarda teknoloji tercihi de, kısa sürede gerçekleştirilebilecek yöntemler yerine, acele etmeyen bir tavrın izlendiği görülmektedir.
- 3- Konut yapımında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kalma yapım yöntemlerinin garantili yapım yöntemi olduğu sanılarak, körü körüne uygulandığı belirlenmiştir.
- 4- Konutların giderek kötüleştirilerek, kullanışsız yapılar yapma çabası içinde oldukları, kendi yaşamlarını kolaylaştıracak gereçler geliştirmek yerine, güçleştirdikleri anlaşılmaktadır.
- 5- Genellikle uygulanan yapı tekniği, kullanılan malzeme cinsi açısından, o dönemdeki teknolojiye benzemekle birlikte, çok önemli farklılıklar göstermektedir. Teknik ve teknolojiyi umursamayan bu yaklaşımın bir cesaret işi olduğu ve halkın gösterdiği direncin, tekniği körükörüne uygulamak yerine, insanların kendi başına yaşamaya düşkünlüğü olarak yorumlanıyor. Ülkede boydan boya yeralan fay hattının varlığı, bu cesaretin bir diğer göstergesi olarak değerlendirilmektedir.
- 6- Diğer yandan, helaları kendi kültürlerine uyarlayarak, taharet musluğunu icat ettikleri önemli bir buluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne var ki, bu muslukların bazen sağda, bazen da solda yapılmasının solaklara ne kadar önem verdikleri kanısını uyandırmaktadır. Bu konuda, Bolu yöresinde ortaya çıkarılan ve o dönemde Abant Oteli olarak anılan bir otelin üç tadilat geçirdiği ve her üç tadilatta da taharet musluklarının solda yapılması, otelin solaklar için yapıldığı kanısını da güçlendirmektedir. Öyle ki, Anadolu'da o döneme ait birçok yapıda benzer uygulamaların varlığı, uzmanlar tarafından solakların çoğunlukta olduğu ve toplumdaki konumlarının güçlü olduğu biçiminde açıklanmaktadır.

Yapılan araştırmalar sürmekte olup, bu dönemde yaşayan toplumun sosyolojik yapısının açıklığa kavuşturulması, bilim çevrelerinde merakla beklenmektedir. Gelişmeler açıklandıkça kamuoyuna duyurulacaktır.

TOPLUM

Aile: Kurumdan Eşler Arası Ayrılığa

Mümtaz PEKER*

Başlığı Burgess'in batı toplumunda klasikleşen yapısı "**Aile : Kurumdan Eşler Arası Arkadaşlığa**" adlı yapıtımdan ödünç aldım. Batı toplumlarında (özellikle ABD'de) işbölümünün son derece farklılaşması, bir dizi kurum ve örgütün ailenin görevlerini üstlenmesi sonucu, aile, toplumsal bir kurum olmaktan uzaklaşmakta. Toplum bilimciler aileyi farklı boyutlarda incelemekte. Sözelimi, toplumsal değişim sürecinde, aile yapısı, üreme, çocukların sosyalleştirilmesi gibi konularda görülen değişiklikler üzerinde ciddi çalışmalar yapıyor. Ülkemiz açısından dikkatimizi çeken konu ise, toplumda parçalanmış aile oranının artması, bu aile tipindeki doğurganlık davranışları ve çocuğa verilen değerdir.

Konu ile ilgili yapacağım ilk saptama şu : Parçalanmış ailenin konumu, tüm ülkelerde hatta ülke içinde bile benzer değil. Sözelimi gelişmiş ülkelerin doğurganlık davranışında "**baba kimliği**" belirsiz doğumlar, nerede ise ilk sıraya yerleşti. Ne var ki bu toplumlarda kadının (annenin) geliri, konumu ve çocuğa verdiği değer, çocuğun sosyalleştirilmesi için temel koşulları taşımakta. Ayrıca sosyal sistemin geliştirdiği kurum ve örgütler doğurgan kadına bu konuda farklı yardımlar sunmakta.

Gelişmekte olan ülkelerde ise aile birlikteliği resmi, dini ya da ikisinin de olduğu bir sözleşme ile kuruluyor. Ülkemizde egemen olan biçimi bu üçlü yapı oluşturuyor. Ülkemizin son yirmi yıl içinde geçirmekte olduğu hızlı değişim ilk olarak genç evlileri vuruyor. Giderek artan işsizlik ve yoksulluk, genç aileleri \ sarsıyor. Sözkonusu işsizlik ve yoksulluk genç aile açısından özellikle kentte düşük yaşam standardını benimsemenin ötesinde bir anlam taşıyor. Günümüzde yoksul ve işsiz aileler toplum tarafından soyutlanıyor. Toplum dışına itilmenin hem kurumsal hem de sosyal uygulamaları var. Bunların yaptırımları çok ağır.

İşsizlik ve yoksulluğun gelecekte devam edeceği beklentisi, kişileri karamsar yapıyor. Genç çiftlerin içinde buldukları koşulları değiştirme konusunda etkisiz olmaları, sorunların çözümüne ilişkin kamusal ve kurumsal etkinliğin olmaması, onları tamamen karamsarlık kültürü içine sokuyor. Bu noktada eşlerin yaptıkları eylemin sonucu ise "**eşler arası ayrılık**".

Ülkemizde genç çiftlerin doğurganlık davranışını inceleyen araştırmaların iki bulgusu önemli : I- Evlilik tarihi ile ilk doğumun gerçekleştiği sürenin dokuz aydan az olduğu doğurganlık davranışının oranı artıyor, II- Çiftler evli olarak geçirdikleri ilk yıllarda, istedikleri ve ideal bulduklarından daha fazla çocuğa sahip oluyorlar.

Bu iki olguyu birlikte ele aldığımızda karşımıza çıkan tablo şu : Geliri yetersiz, toplumdan dışlanma korkusu altında yaşayan ve gelecek konusunda karamsar boşanmış anne veya babanın kamusal-kurumsal destekten yoksun olarak yetiştirmek zorunda olduğu çocukları ile başbaşa kalması.

Parçalanmış ailede bu çocuklara verilen değer nedir ? Çocuklar neyi referans almakta ? Bu iki soruyu İzmir'de Alsancak Limanı arkasındaki deniz kenarındaki bölgede yaşayan ailelerle yaptığımız bir araştırmanın sonuçları ile kabaca yanıtlamaya çalışacağım. Amacım bir genelleme değil. Kentte istemediğimiz olayları gerçekleştiren çocukların kaynağını gösterebilmek.

Parçalanmış Aile Kimlerden Oluşuyor ve Toplum İçindeki Oranı Ne?

Ülkemizde aile tiplemesi konusundaki temel çalışmalar 1960'ı yıllarda yapılmış. Üniversite (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü), bürokrasi (Devlet Planlama Teşkilatı) ve bir sivil toplum kuruluşunun (Türk Sosyal Bilimler Derneği) yaptıkları çalışmalar, tanım konusunda ortak bir paydada buluşuyor.

Yapılan farklı çalışmalarda; **ölüm, boşanma, ayrı yaşama gibi nedenlerle karı veya kocadan birinin ya da her ikisinin bulunmadığı biçim, parçalanmış aile** olarak tanımlanıyor. Ayrıca eşlerden birinin annesi ile evlenmemiş torunlarının birlikte oturması hali de parçalanmış aile olarak kabul ediliyor.

Çalışmaların bulgularına baktığımızda, 1960'ı yılların son döneminde ülkemizde, ailelerin yüzde beşini parçalanmış aileler oluşturmakta. Ankara, İstanbul ve İzmir kentselinde bu oran yüzde dokuza çıkmakta. Ancak her üç çalışmada da parçalanmış aile üzerine pek fazla analiz yok.

Araştırma Evreni ve Bazı Bulgular: Araştırma, İzmir Alsancak Limanı arkasındaki Konak ilçesine bağlı Umurbey ve Ege mahalleri ile Karşıyaka ilçesine bağlı Edip Baksi ve Turan mahallelerinin deniz kıyısındaki yerleşmelerinde yapıldı. Araştırma bölgesi doğal açıdan İzmir'in en güzel mekanı. Yüzyılın başında bölge İzmir'in eğlence ve dinlenme amaçlı kullanılan önemli noktalarını içeriyor. 1921'de yapılan bir araştırmada bölgenin denizden yararlanılması açısından korunması gereken bir yer olduğu belirtiliyor.

İzmir'in iç göçle büyümesi ve sanayi yapılarının yer seçimi sürecinde bölge hızlı bir çöküntüye uğramış. 1990 Nüfus Sayımı verilerine göre, bölgedeki konut tipleri, yaşayanların meslekleri, mesleğe göre konut sahipliği, kadınların eğitimi ve doğurganlığı incelendiğinde kentsel yaşam açısından en düşük değerler karşımıza çıkmakta.

Bölgedeki nüfus iç ve dış göçle zaman içinde artmış. Sanayi ve ticaretin bölgedeki gelişme eğilimine bağlı olarak nüfusun niteliğinde önemli değişimler oluşmuş. Günümüzde burada yaşayanların çoğu yaşamlarını düzgün gelirli bir kentsel uğraşından çok, gündelik türedi işlerden elde ettikleri gelirle sürdürmekte. Bu yönü ile araştırma bölgesi kentte tutunmak isteyenlerin mekanını oluşturuyor.

Kentsel ulaşım açısından bölgenin olanakları çok iyi. Umurbey ve Ege mahallesinde yaşayanlar, beş-on dakika yürüdüklerinde kendilerini Alsancak'ta buluyorlar. Turan ve Edip Baksi mahallelerinde yaşayanlar Karşıyaka iskelesine ya da iskele çevresine beş-on dakikalık bir otobüs yolculuğu ile günün her saatinde rahatça ulaşabiliyor.

Araştırma bölgesindeki dört mahallede parçalanmış ailelerin oranı yüzde kırk bir ile Turan mahallesinde en yükseğe ulaşıyor. En düşük oran ise, yüzde yirmibir ile Edip Baksı mahallesinde görülmekte. Bölgede parçalanmış ailelerin toplam içindeki payı 1/3'ü biraz geçiyor. Parçalanmış ailelerde hane halkı başkanı çoğunlukla kadınlar. Parçalanmış aile oranının yüksekliği bölgedeki dul-boşanmış kadın, erkek oranını önemli ölçüde etkilemekte. Sözelimi bölgede 100 dul ve boşanmış erkek başına aynı nitelikte 500 kadın düşmekte. Parçalanmış ailelerde özellikle 40 yaşın altındaki kadın nüfusun emek piyasasına girmesi, ailenin zorlukları aşması, kendilerinin merkezde olduğu tipin doğmasına neden olmakta. Ancak kadınların gerek eğitimlerinin azlığı, gerekse ücretlerinin düşüklüğü, emek piyasasında karşılaştıkları önemli sorundur. Bu bağlamda kadın iş gücü fazla bir eğitim, beceri ve ustalık istemeyen günlük satış, hizmet v.b. işlerde çalışmakta. Parçalanmış aile üyelerinin çalışanları bu iş kollarında yoğunlaşmakta. Parçalanmış ailelerin karşılaştıkları ilk zorluk, çocuklarının eğitimidir. Aileler çocuğun eğitimi için yapılan harcamaları tüketim olarak görüyor. Öte yandan çocuğun eğitimde geçen yıllarını ise ailenin gelirini azaltıcı bir süreç olarak algılıyorlar. Bu nedenle aileler, çocuklarını eğitimin herhangi bir basamağından almakta ya da eğitim için gerekli özeni göstermemesinden ve harcamaları yapmamasından ötürü, sosyal sistem tarafından dışlanarak gündelik türedi işlerde çalışmaya zorlanmaktadır. Böylece gelecekte, ona hüner, bilgi, beceri, ustalık ve bir sosyal statü sağlayacak olan eğitimden uzaklaştırılan çocukları, aile gelirini artıracak bir üretim faktörü olarak algılamakta. Aileler çocuklarına ekonomik değer açısından bakmaktadırlar. Çocuğun sosyalleşmesi için ailede olumlu yönlendirme olmaması ve çocuğun referans noktasının farklılaşması, parçalanmış ailelerin karşılaştıkları ikinci sorundur. Bölge bir yönü ile İzmir'in kent içinde kalmış küçük ve orta boy üretim, tamir, depo, ticaret v.b. iş kollarını barındırıyor. Bir yönü ile de bölgeyi terk eden iş kollarının bıraktıkları binaları güya restore ederek ya da düzenleyerek gece yaşamı ve eğlenceye yönelik hizmet sektörü bu mekanda yoğunlaşmakta. Bu noktada parçalanmış ailelerin çocukları referans olarak neyi, kimi ideal seçeceklerini bilmiyorlar. Karşılarında gündüzleri ulaşamayacakları bir varsıllık. Geceleri ise yaşayamayacakları bir eğlence biçimi. Çocuk, sosyalleşmesi için aileden gelen yönlendirmeyi olumsuzlarken, referans noktasını farklılaştırmakta. Giderek kentte istenmeyen davranışları yapan ya da örgütleyen konumuna gelmekte. Bölgede yaşayan aileler ve psikolojik liderler, çocukları için böyle bir şeyin olmayacağını söylemelerine karşın, bölgedeki işyeri sahiplerinin en çok yakındıkları konu ise bölgedeki hırsızlık, gasp, yaralama ve gece belli bir saatten sonra gençlerin oluşturduğu grupların davranışlarından bıkmışlık. İşyeri sahipleri, çözüm için kendi güvenlik sistemini kurmuş ve cari giderleri içinde güvenlik harcamaları önemli yer tutuyor. Toplumumuzda bundan otuz yıl öncesinde "**kararlı aile**" yapısından sapmalar parmakla gösterilirken, günümüz kentsel yaşamında özellikle genç kuşakta "**evliliği sürdürebilenler**"in bu konuma geldiği görülmekte. Ailenin kurum olmaktan, eşler arası ayrılığa sürüklenmekte. Bu tür ailelerin ürünü olan çocukların sosyalleştirilmesi, bunların gelecekte kent yaşamında istenmeyen davranışların öznesi olmaktan çıkarılması önemlidir. Sorunlar kapımızı çalmaya başladı. Yumurtaların kapıya gelmesini beklemeden aklımızı kullanamaz mıyız?

* Sosyal Bilimci

İKİ DAKİKA DÜŞÜN
(Sayfa 15'in yanıtları)
NE YAPILMALI?

- 1- Kişiler işleri bittikten sonra kendilerini daha rahat hissettikleri için kaza yapma olasılıkları artar. Bu gibi durumlarda çok daha fazla dikkat gösterilmesi gerekir.
- 2- Sürücüler araçlarını park ederlerken emniyet kemerlerini takmalı, öne arkaya, sağa sola, bakmalı ve park edeceğini arkadaşlarına bildirmelidir.

İŞ SAĞLIĞI İŞ GÜVENLİĞİ

Kapalı Kaplarda Yapılacak Bakım-Onarım Çalışmalarında Alınacak Güvenlik Önlemleri

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek at fisek nokta org nokta tr)

1988 yılının Mayıs ayında, İzmit'te Fürsan Fermantasyon ürünleri A.Ş.de saat 16.20'de korkunç bir patlama oldu. Bu patlamada Kimya Mühendisi Kamil **Halidun Ertürk** (32 yaşında), Kimya Baş Teknisyeni **Bilal Günaydın** (38), Bakım işçileri **Ahmet Atasoy** (39), **Kenan Akten** (28), **Nahit Sarıkurt** (23) feci bir şekilde hayatlarını kaybettiler.

Anılan Kimya fabrikasındaki (limon tuzu ürettiyordu) kaza:

Kaza sülfürik asit tankının bakımı sırasında meydana gelmiştir. Kaza özetle;

1. Tank boşaltıldıktan sonra bakıma almak için dipte kalan kirlilik ve sülfürik asitin temizlenmesi için su ile yıkanmıştır.
2. Yıkama sırasında seyrelen sülfürik asit tankın yüzeyindeki demiroksitle reaksiyona girerek hidrojen gazını açığa çıkartmıştır.
3. Tankın havalandırması için üst menhol kapağı açılmak istenmiştir. Menhol'ün paslanan civatalarını sökmemeyince taşlama aparatı (canavar taşı) ile kesmeye çalışılmıştır.
4. Kesme için taş çalıştırıldığında çıkan kıvılcım menhol kapağı üzerindeki vent ağzından çıkan (ya da tank içine biriken) hidrojen gazını patlatmıştır. Çünkü hidrojen gazının hacimce alt patlama limiti ; %4.0, üst patlama limiti ise;%75.0 dir.
5. Patlamanın şiddetiyle silindirik şeklindeki tankın üst kapak sacı kaynaklarından koparak havaya fırlamıştır.
6. Üzerinde çalışan 5 kişinin cesetlerini etrafa (20 m.' lik bir alan içerisine) saçmıştır.

Bir daha böyle bir iş kazası olmaması için ne yapılmalı ?

Bu yazıda, soruya ; meslektaşım Sn. Dilşen Loştar'la birlikte yanıt aranmıştır.

Kapalı Kaplarda Yürütülecek Çalışmalarda'ki İş Güvenliği Kuralları:

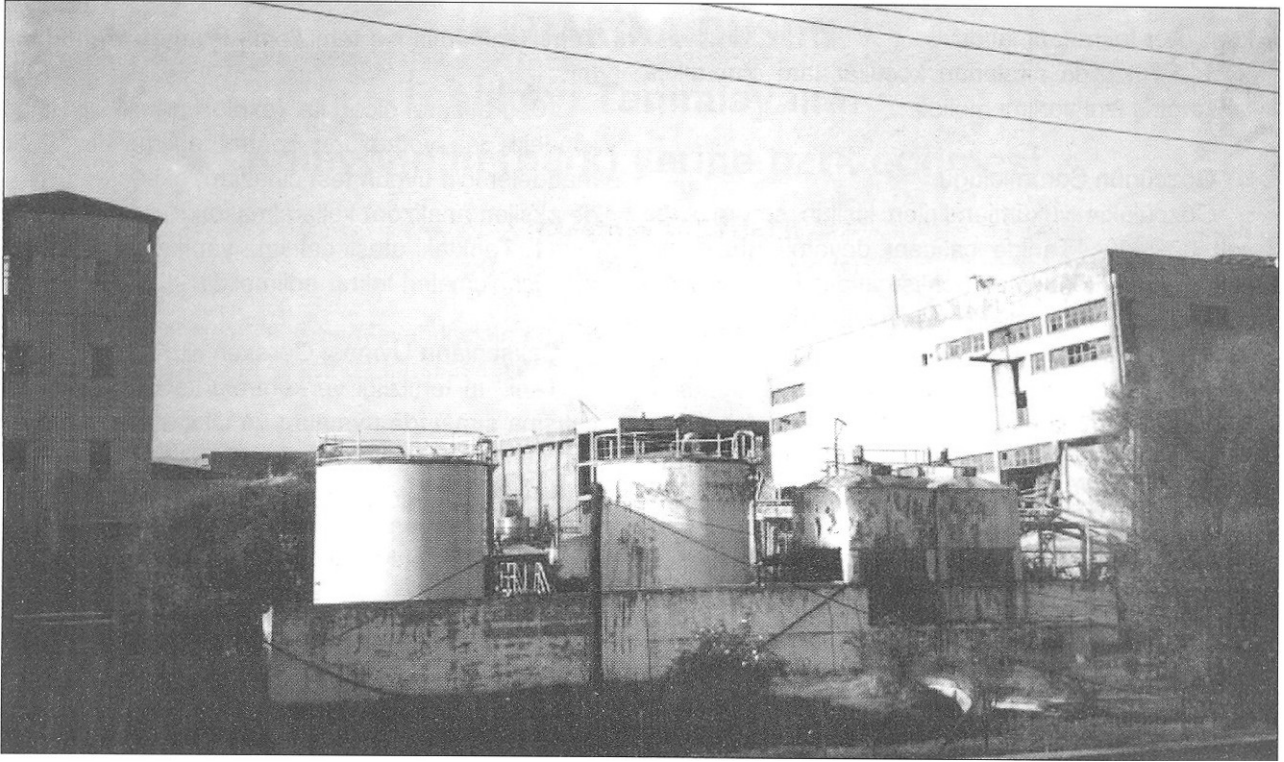
Kapalı kaplarda yürütülen çalışmalar beklenmedik, alışılmadık ve olağandışı - ani tehlikeleri içerir. Yaşamı tehdit edebilecek bu tehlikeler ; patlama, havasızlıktan boğulma, kimyasal madde ile etkilenme, zehirlenme, silo içinde tozdan boğulma diye sıralanabilir. Tank ve silo gibi yerlerde yürütülen çalışmalarda karşılaşılabilecek tehlikeler şöyle sıralanabilir:

1. Tankta depolanan veya tankla bağlantılı olan diğer sistemlerden oluşacak kaçaklar sonucu tankın içindeki zehirli buhar ve gazların tehlikeli yoğunluğa ulaşarak zehirlenmeye neden olması.
2. Yine benzer şekilde tank içindeki parlayıcı -patlayıcı maddelerin tehlikeli yoğunluğa ulaşarak patlama ve yangın riski yaratması.
3. Tank içindeki kimyasal madde buharlarının havadaki oksijenin yerini alarak veya onunla bileşerek oksijen oranını %21,8'in altına düşürerek oksijen yetmezliğine neden olması.
4. Toz halindeki katı maddelerin (un, çimento, karbon siyahı, tahıl gibi) depolandığı tanklarda dolu iken yapılan çalışmalarda boğulmaya neden olması.
5. El aletlerinden, aydınlatma sistemlerinden olabilecek elektrik kaçakları.
6. Tankta depolanan korozyif maddelerin oluşturacağı yaralanmalar.
7. Malzeme düşmesi, düşmeler, kayarak düşme gibi fiziksel tehlikeler.
8. Hatalı olarak çalıştırılan mikser, konveyör gibi cihazların yarattığı tehlike.
9. Tanka bağlantılı diğer sistemlerden oluşabilecek buhar kaçaklarının yaratacağı yanma tehlikesi.

Tankın Çalışmaya Hazırlanması:

Tankın durumuna göre yukarıda anılan tehlikelerden biri veya birkaçı mutlaka vardır. Bu durumda yapılacak çalışmalarda tankta aşağıda belirtilen ön hazırlıklar gerçekleştirilmelidir.

1. Tankın diğer sistemlerle var olan bağlantılarının açılması: Hayati tehlike taşıyan kimyasal maddeleri tanka besleyen borularla bağlantıların açılması veya körletilmesi gereklidir. Daha az tehlikeli maddelerin yalnız vanaları kapatılabilir ve kilitleme prosedürü gereği vana ve kör-flanşların üzerine gerekli uyarı levhaları konulmalıdır.
2. Tanka enerji veren elektrik, hava gibi bütün sistemlerin kapatılması ve kilitleme prosedürüne uyularak gerekli uyarı levhaları konulmalıdır.
3. Tankın temizlenmesi. Tankın içindeki tehlikeli maddelerin uygun temizleme yöntemi ile - buhar, sıcak veya soğuk suyla yıkama, kimyasal nötralizasyon, hava veya inert gazla temizleme - giderilmeli ve havalandırılmalıdır. Gerektiği takdirde çalışma sırasında hava veya inert gaz yüklemesi sürmelidir.
4. Bütün bu işlemler bittikten sonra tankta yürütülecek kesme, kaynak gibi ateşli çalışma için tank atmosferinde parlayıcılık, patlayıcılık oranı, zehirli maddelerin miktarı , oksijen oranının yeterli olup olmadığı kontrol edilmelidir. Çalışma sırasında da kontroller sürmelidir.
5. *Test aletleri*; En düşük düzeydeki konsantrasyonları algılamaya ve maddeyi doğru teşhise duyarlı olmalıdır.

Tankta Çalışma İzni:

Çalışma yapılacak tank dikkatli bir şekilde temizlenip hazırlandıktan sonra, çalışmaya başlamadan önce izin vermeye yetkili kişilerce denetlenmeli ve aşağıda belirtilen gerekli kontroller yapılmalıdır:

1. Oksijen analizörü ile tank atmosferindeki oksijen oranının %21,8'den az olmadığı görülmelidir. Analizörle tankın içindeki her noktadan ölçüm yapılabilirdir.
2. Dedektör tüpleri veya uygun bir cihazla tankın içindeki olası kimyasal madde konsantrasyonları tankın her noktasında ölçülmelidir. Cihaz müsaade edilen konsantrasyonun (MAKATLV) en alt düzeyi için duyarlı olmalıdır.
3. Patlama ölçer (explosimetre) ile tank ortamının patlama sınırları dışında olduğu kontrol edilmelidir.
4. Tankın diğer sistemlerle olan bağlantılarının kesilmiş olduğuna, kilitleme prosedürüne uyularak uyarı levhalarının asılmış olduğuna emin olun.
5. Tankın sıcaklığı dış ortam sıcaklığına gelmeden çalışma izni verilmez.
6. Tank içinde kullanılacak aydınlatmaların getireceği riski önlemek için hatalı devre kesici bulunmalıdır. Elektrik bağlantıları İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü 311-318'e göre yapılması gereklidir.
7. Uygun kişisel koruyucu kullanıldığından emin olunmalıdır.
8. Gözcü görevlendirildiğinden emin olunmalıdır.
9. Acil durumda kullanılmak üzere emniyet kemeri ve gerekli malzemeleri hazır ve kullanılabilir durumda olduğundan emin olunmalıdır.
10. İşe ara verildiği takdirde, vardiya başında tüm kontroller tekrarlanmalıdır.
11. Yukarıda sıralanan koşullar tam olmadıkça tanka giriş izni verilmemelidir.

Gözcünün Sorumluluğu:

Gözcülükle yükümlendirilen kişinin sorumluluğu çok büyüktür. Tankta çalışanı devamlı gözlemeli, dinlemeli ve konuşmaya çalışmalıdır. İlişkinin kesildiği herhangi bir terslikte hemen müdahale etmelidir. Gözcü tankta çalışanı olduğu kadar dış tehlikelere karşı etrafı da gözlemelidir. Kilitleme ve uyarılara rağmen birileri vanalara veya sisteme müdahale etmek isteyebilir. Tank içinde yangın veya diğer tehlikeler olabilir, ilk tehlike belirtisi ile birlikte tanktaki eleman gözcü tarafından kurtarılmalıdır. Yeniden giriş için aynı kontrollerin yapılması zorunludur.

Parlayıcı - Patlayıcı Maddelerin Depolandığı Tanklarda Ateşli Çalışma:

Parlayıcı - patlayıcı madde depolanan kaplarda yapılacak kaynak ve kesme çalışmalarında kap öncelikle çok iyi temizlenmelidir. Tankın taşınmadığı durumlarda temizleme işlemi için ya inert gazla doldurulmalı ya da çalışmanın yapılacağı yerin 3 -5 cm altına kadar su ile doldurulmalı ve havalandırma ağı açık kalmalıdır.

Tankın çalışmaya hazırlanması için;

1. Temizleme sırasında, tankın civarında açık alev veya kıvılcım çıkaran işlemlere izin verilmemelidir.
2. Tank içinde açılması gereken yerleri içine girmeden, uzun açma çubuklarını kullanarak açmalıdır.
3. Uygun bir lamba ile (kıvılcıma dirençli - exprof /etanj) içi kontrol edilmelidir.
4. Tankın içinden en az 10 dakika buhar geçirin , eğer tankta terebentin veya benzer kimyasal madde depolanmış ise buharı daha uzun süre geçirmek gerekir.

5. Buharlama işlemi bittikten sonra tanka "kostik soda", "**sodaash**" çözeltisi doldurulmalı, 5 dakika kadar çalkalamalı ve tahta çekiçle vurarak iş yüzeydeki kirliliklerin dökülmesi sağlanmalıdır.
6. 5 dakika kadar bir süre kaynar su ile doldurulmalıdır. Bunun için tankın içine 15 - 20 cm kadar giren duşlama sistemi kullanılabilir . Bu sırada drenaj açık olmalıdır.
7. Tankın dışı da buharla yıkanmalıdır.
8. Hava tutularak tank kurutulmalıdır.
9. Tankın içi kontrol edilmelidir. Gerekirse ayna kullanılarak her noktanın görülmesi sağlanmalıdır. Temizlenmemiş ise temizleme işlemi tekrarlanmalıdır.
10. Patlama ölçer ile (explosimetre) ile tankın içindeki gaz yoğunluğu kontrol edilmelidir. Zehirli maddeler için uygun test cihazları, oksijen oranı için de oksijen analizörü kullanılmalıdır.
11. Tanktaki ateşli çalışma yapılırken gerektiğinde tank içi ölçmeleri tekrar edilmelidir.

Çalışanların Uyması Gereken Kurallar:

Tank' in temizliği ve kontrolü kadar çalışanların çalışma sırasında uymaları ve dikkat etmeleri gereken kurallar aşağıda belirtilmiştir.

1. Uygun eldiven, başlık, ayakkabı, gözlük, solunum cihazı, paraşüt tipi emniyet kemeri (ucunda hayat ipi) gibi kişisel korunma araçları kullanılmalıdır.
2. Sıcak malzemeleri tutarken sıcağa dayanıklı eldivenle kullanılmalıdır.
3. Tankta ve tankın temizliği sırasında oluşan atıklar güvenli bir şekilde yok edilmelidir.
4. Tank içinde kullanılacak olan paraşüt tipi emniyet kemeri, solunum cihazı, ilk yardım ekipmanları güvenli, kontrollü ve/veya test edilmiş olmalıdır.

Kaynakça:

1. "Safety and Plant Protection Standards and Procedures" Vessel Antry Procedure Uniroyal.
2. "Confined Space Entry" SHP 133 BFGoodrich Tire Group
3. Accident Prevention Manual for Industrial Operations Chp 34, 1969, National Safety Council.
4. "Entry Into Confined Spaces" Industrial Safety Handbook, Chp.6 McGraw Hill book Cmp.1977.
5. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü
6. Parlayıcı Patlayıcı Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük.
7. Lostar, Düşen, BRISA A.Ş. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Şefi, Fizikçi, Eğitim Notları.

*** Kimya Mühendisi**

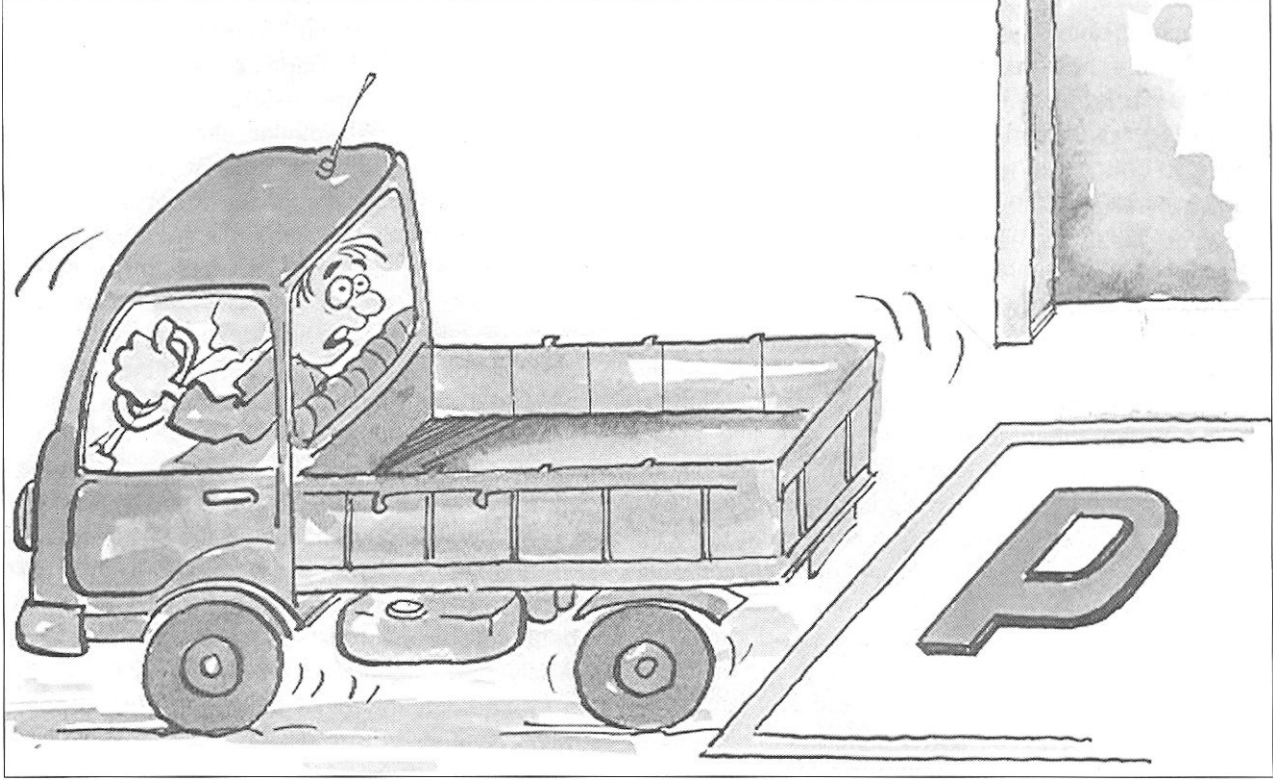
İş Sağlığı Güvenliği Uzmanı

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

TEŞEKKÜR
"ÇIRAKLARIN TATİL KEYFİ 2002" KAMPANYASI'na başta bulunan,
Hülya GÜRTUNA
Dr. Başak SOYLUOĞLU
Eğitim gönüllüleri adına :
Gümran GÜNER
Bir grup gönüllü adına
Tülin KOCA
T. Kalkınma Bankası'nda çalışan bir grup adına
Serpil KARACA
Bir grup gönüllü adına
Nesrin VURAL'a
teşekkür ederiz.

BULMACA
İKİ DAKİKA DÜŞÜN
Tehlikeyi Tanımlayalım : Kamyonetin (park) yerine park edilmesi
Mustafa TAŞYÜREK*
(mustafatasyurek at fisek nokta org nokta tr)

Durum: Çalışmasını tamamlayan işçinin kamyonetini yerine park etmesi, işçinin bu çalışma sırasında karşılaşılabileceği tehlikeyi tanımlayabilir misiniz ?

Neler Olabilir ?

1. işçi gaz pedalına çok kuvvetli basabilir, direksiyonu ters yönde çevirebilir ve direğe çarpabilir.
2. Geri geri gitmeye çalışıyor olsa dahi gaz pedalına bastığında kamyonet öne doğru kayabilir ve geçmekte olan birisine çarpabilir.
3. Sürücü park etmek amacıyla kamyoneti ileri geri hareket ettirirken, kenardan geçmekte olan birisine çarpabilir.
4. Kamyonetin bir yere çarpması halinde işçinin başı yaralanabilir; çünkü emniyet kemeri takmıyor.

Ne Yapılmalı ?

Yanıtlar 11. sayfada

*** Kimya Mühendisi**
İş Sağlığı Güvenliği Uzmanı
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

TOPLUM

Dönme Ayşe Teyze

Erdoğan BOZBAY

Sokakların tozlu, oyunların coşkulu, acıların anlık, düşlerin bulanık, arkadaşlıkların ölümüne bağlılık olduğu yıllardayız. Şöyle bir düşünüyorum da sokaklar olmasaydı acaba ne yapardık, yaşamı nerelerde bulur yakalardık? Yalnızca biz çocukların değildi sokaklar elbet. Genellikle dolma-su-basman- üzerine yapılan tek katlı evlerimizin balkonu olmadığı için büyük küçük herkes baharla birlikte yaşamı bahçelere, çoğunlukla da o güzelim sokaklara taşırdık.

Öğleden sonraları güneşin inişe geçişiyle birlikte, her evin önünde yarış çeşnili bir telaş yaşanırdı. Süpürgesini kapalı evin genç kızı, oğlu gelini ya da hanımı sokağa fırlar, toz kalkmasın diye kapı önünü bir güzel ıslattıktan sonra, ev içi ciddiyetiyle ortalığı süpürür, ardından da eski kilimleri, dokuma palaları-yolluk-, tedavülden kalkmış battaniyeleri mis gibi kokan toprağın üzerine yayardı. Üstüne de bir kaç minder attınız imalın size akasya gölgeli mini bir oturma odası. Varsa, çıkarılan birkaç tahta sandalye ile de aksesuarın lüks kanadı tamamlanırdı. Tüm bu hazırlıkların ardından evin büyükleri, nineleri, dedeleri, anneleri, birer birer minderlerine kurulur; bir yandan akşamüstü serinliğini içlerine çekerken, bir yandan da komşulara, dünden buyana biriken haberleri yetiştirme yarışına girerlerdi. Özellikle yaz döneminde günün uzunca bir dilimini sokaklarda geçirmekle birlikte özellikle akşam üstlerinin biz küçükler için ayrı bir tadı vardı. Büyükler kendi aralarında laflaşırken bizler de yaşitlarımızdan oluşturduğumuz gruplarımızla göz açıp kapayıncaya kadar oyundan ibaret dünyalarımıza dalıverirdik. Arada bir laf olsun diye annelerimize, "babamın gelişine çok var mı?" diye merakla karışık sorar, alınan yanıtı göre de oyunun devamına ya da aralanmasına karar verirdik. Oysa; kendimizi oyuna böylesine kaptırmasak, saat tam beşte fabrikaların iş bitiş borularını duymamız işten bile değildi. Hatta, çalan borunun-düdüğün- şeker fabrikasına mı, kiremit fabrikasına mı, yoksa demir yollarına mı ait olduğunu bile ayırt edebilecek yetenekteydik(l). Ama olsun, onca keyifli telaşın arasında bir de onu mu düşünecektik? Hem annemize 'ben buradayım', mesajını vermemiz, 'beni unutma' diye anımsatmamız da gerekmiyor muydu? Hoş, yine de babalarımızı en önce bizler görür, bir koşu gider karşılardık. Hele ellerinde bir şeyler varsa, alıp kapının önüne kadar taşıdıktan sonra büyük bir iş başarmış gibi annelerimize teslim etmenin keyfini de hiç mi hiç kaçırmazdık. Tabii babaların gelişiyile birlikte ister istemez oyunumuz, uzunca bir reklam arasına girmişçesine kesilirdi.

Bir yandan demlenen çaylar, kırmızı kuşaklı, sarı yaldız kuşaklı ya da düz bardaklara doldurularak, Kraliçe Süreyya'lı tabaklarla servis yapılır bir yandan da üstleri toz şekeriyle süslenmiş babaanne kurabiyeleri, katmerler, peksimetler, ekmek balıkları, Allah ne veriyse iştahla atıştırılırdı. Bu arada komşular arasında, taşıyıcılığını çoğunlukla çocukların zevkle üstlendikleri tabak alış verişi de hiç eksik olmazdı. Her nedense evde yapılanlar değil de komşulardan gelenler daha çok ilgi görürdü. Telaşlı tıknışların ardından, aramızda geliştirdiğimiz işaret diliyle anlaşır, kaldığımız yerden oyunumuzu bağlamaya koyulurduk Taa ki, karanlık çökünceye, kan ter içinde kalıncaya kadar...

Sokakta oynanan her tür oyundan hoşlanmama rağmen itiraf etmeliyim ki, döndürmeli oyunları bir başka sevmişimdir. Topaç, ya da bizim oralardaki adıyla 'atma'nın, ipin boyunduruğundan kurtulduktan sonra taa kafa sallama anına geçinceye kadar, adeta yere çakılmışcasına süzülüşüne bayılırdım. Ya bilyelere, misketlere; renkli camdan dünyalara ne demeli, içlerinden en okkalısını atıcı yapardım. Uzun mesafeli atışlarda bazen, hedefteki bilyenin yere yakın kısmına nişan alıp öyle bir vururdum ki; atıcım, anında vurulanın yerine kurulur, uzun süre olduğu yerde kendinden geçmiş Mevlevi gibi huşu içinde dönerek gözüme girmeye çalışırdı. Eh ne yalan söyleyeyim gözüme öylesine girerdi ki onu, eskise de kıyıp bir türlü atamazdım. Sahi, bir de kurumuş, tanesiz mısır koçanlarından güvercinler yapardık. Koçanı orta yerinden ikiye böldükten sonra, iki ya da üç tane tavuk kanadı tüyünü, dışbükey kısımları birbirine degecek şekilde koçana saplayarak elde ettiğimiz güvercinler, belli bir hızla havaya fırlatıldığında, bir süre dönerek uçabiliirdiler. Elişi kağıdından yaptığımız renkli fırladıkları da unutmamalıyım. Zaman zaman fırladık yapımından para bile kazandığımızı anımsar gibiyim. Bu arada, kalınca sopa ya da özel yapılmış telle döndürülen dolgu lastik, çoğunlukla da metalden çemberleri zevkle döndürdüğümüzü de eklemeliyim. Bu güzelim oyunlardan oluşan sokak eğlencelerini bize yakın oturmalarından da öte, eniştemi, özellikle de yaşıtım sayılabilecek kızını çok sevdiğim için sık sık ziyaretlerine gittiğim halamların sokağında da hemen her gün yaşadım. Orada da akşamüstü sefalarında, gündöndü-ay çekirdeği- çitlenir, çaylar pastalar yenir, komşularla yarenlik edilirdi; Zamanla, **Hamdiye ablaları, Şükriye teyzeleri, Dönme Ayşe teyzeleri, Kör Memet amcaları** ve adlarını saymadığım diğer komşuları ben de yakından tanır olmuştum. Sohbetlerde neler konuşulurdu pek anımsamıyorum, ama aklım her seferinde nedense, **Ayşe teyzenin** adının başındaki '**Dönme**' sözcüğüne takılır kalırdı. Ne demektir ki bu dönme denen şey? Acaba Ayşe teyze dönerek mi yürürdü? Yoksa dönmeli oyunları benim gibi o da çok mu severdi? Dayanamayıp bir gün halama sorduğumda güldü. Sonraları daha iyi kavrayıp aldığım cevapları bir ajan titizliğiyle yerli yerine oturttuğumda durumu çözmüştüm. **Dönme Ayşe Teyze** aslında Hristiyanmış. Müslüman bir Türk'e gönül vermiş. Balkanlarda karışıklıklar başlayınca sevgisi uğruna dinini, adını, yurdunu değiştirmiş, Türkiye'ye göç etmiş. Bizim de lakap takmakta üzerimize yoktur doğrusu. Hemen adının önüne 'dönme' yaftasını asıvermişiz. Bu arada bir çok kez kendisiyle karşılaştım, hatta birkaç defa da konuşma fırsatı yakaladım. Dilimin ucuna gelmesine rağmen sorma cesaretini bir türlü bulamadım. Sevda öyküsünü kendi ağzından dinlemek ne hoş

olurdu. Oysa o, çok kibar biriydi, sokaktaki diğer insanlara pek benzemiyordu. Benimsemiş görünse de "**dönme**" lakabıyla ünlendiğinde, hafiften yüzüne yayılıveren kırmızı renkli dalgalar, sıkıntısını ele vermekte gecikmiyordu. Sanki, onurlu bir sevda izini taşımaktan utanır gibiydi.

Oysa yaşadıkça ve yılları bir yerlerde biriktirdikçe daha nice dönmelere, dönmeliklere tanık olacaktım a benim sevgili **Ayşe Teyzem**. Önceleri, cinsiyetler-deki dönmeler çıkacaktı karşıma. Giysiler, efemine davranışlar, gizlenmeye çalışılan cinsel tercihlerle sınırlı kalan bu eylemler, zamanla cinsel kimlik değişim operasyonlarına kadar vardırılacaktı. Toplumumuzda, gelişmiş ülkeler denli deşifre olmasa da, gündemimizde ilk sıralara oturmasa da bu türden hareketler, birçok sanat dalında, başta sinema olmak üzere, tiyatrodan müzikte, televizyonda her fırsatı değerlendirip, kendine yer açmaya çalışacaktı. Son zamanlarda, gerekçesi(zlığı) ne olursa olsun bu cinsel tercih dönmeliğinin çok daha yaygın, çok daha vahim bir türü, çaresi henüz bulunamamış bir illet gibi toplumda hızla yayılmaya başladı, o da düşünsel, siyasal, ahlaksal döneçlik. Gerçi, daha önceleri cansiperane bir biçimde savundukları düşüncelerini, erdem bildikleri değerleri, alaca karanlık örtüsüyle gizleme gereğini bile duymadan cami avlusuna ya da herhangi bir yere bırakabilen bu acımasız türedi kahramanlar(l), kuşandıkları yeni(cici) kimliksizliklerini, her ne kadar'değişim'ya da'gelişim' şirinliğiyle maskeleyemeye çalışsalar da bu davranışları, yaşam sözlüğünde tam karşılığını yalnızca 'döneçlik' olarak bulabiliyor.

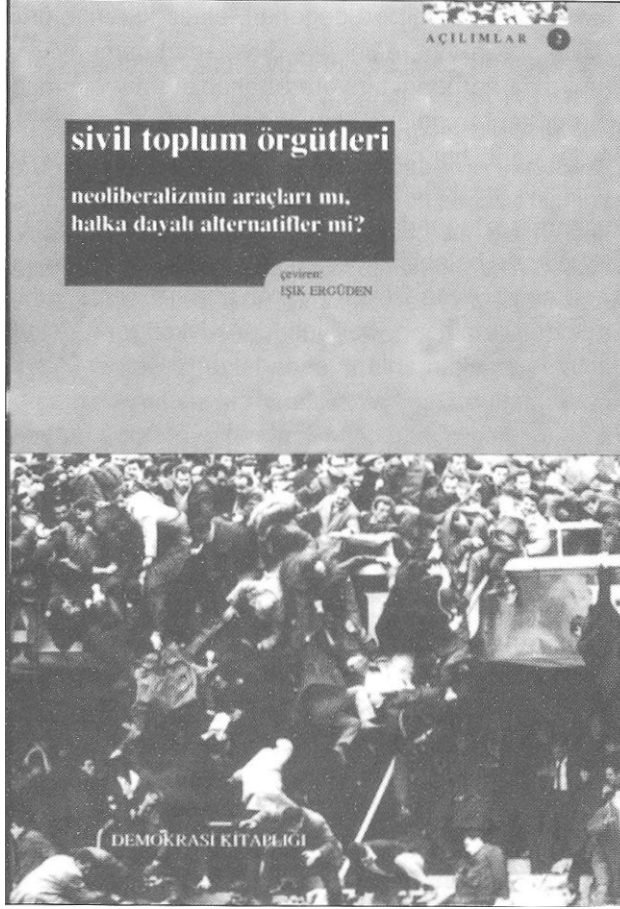
Sevgili **Ayşe Teyze**; aşkın uğruna değiştirdiğin adından, dininden, milliyetinden, ülkenden dolayı, acımasız saldırganların sana taktığı 'dönme' ligi, hiç de hak etmediğin halde utanarak, sıkılarak adeta bir mahkum gibi ölünceye kadar boynunda taşımak zorunda kaldın. Masum yüzüne ilişiveren hüzün ise gölgenin en yakın takipçisi oldu, peşini hiç bırakmadı. Ama bizler öyle olaylar duyduk, öyle olaylara tanık olduk ki, senin dönme'liğin onlarınkinin yanında kardelen beyazı kalır. Sana bu ismi takan acımasızlar, yıllar sonra söz konusu olayların hiç olmazsa bir kaçına tanık olabilseler, eminim oracıkta ayaklarına kapanır, defalarca senden özür dilerdi, işin en utanç verici yanı ise şimdilerde, aydınlanma yolunda kısa devre yapmış entellerden, yeni moda düşünürlerden^ geçilmiyor. Adlarının başına takılan ve kişiliksizlerinden epeyce önde giden görkemli(l) unvanlarıyla geçmişlerini bir gecede hem de hiç iz bırakmamacasına süngerle temizleyenler, paranın, çıkarın peşine takılmış, kendilerinin de kestiremediği bir yönsüzlüğe koşar adım gidiyorlar. Utanmak, sıkılmak, kızarmak bir yana, zafer kazanmış komutan, madalya kazanmış sporcu, buluşa imza atmış bilim adamı coşkusu, eserleriyle ölümsüzleşecek sanatçı edasıyla ortalıkta salınıp duruyorlar. Başları dik, göğüsleri kabarık, arkalarında da sayısız yağdanlık, şakşakçıyla sürekli hava basıyor, bastıkça da şişi-yorlar.

Geriye dönüp şöyle bir bakıyorum da, dost canlısı o güzel insanlar, akasya gölgeli sokaklarımda hala, bir yandan sohbet edip bir yandan da akşam çayları içiyor mudur? Çocuklar, cıvı cıvı sesleriyle yine sokakları doldurup kendilerinden geçercesine oyunlar oynarken, coşkuyla babalarını bekliyor mudur? Ya benim masum, onurlu, hüzün güzeli **Ayşe Teyzem**, aradan bunca zaman geçmesine rağmen sevda motifli 'dönme'liğinden hala utanıyor mudur, ne dersiniz?!...

KİTAP TANITIMI

Sivil Toplum Örgütleri

Neoliberalizmin araçları mı, halka dayalı alternatifler mi ?

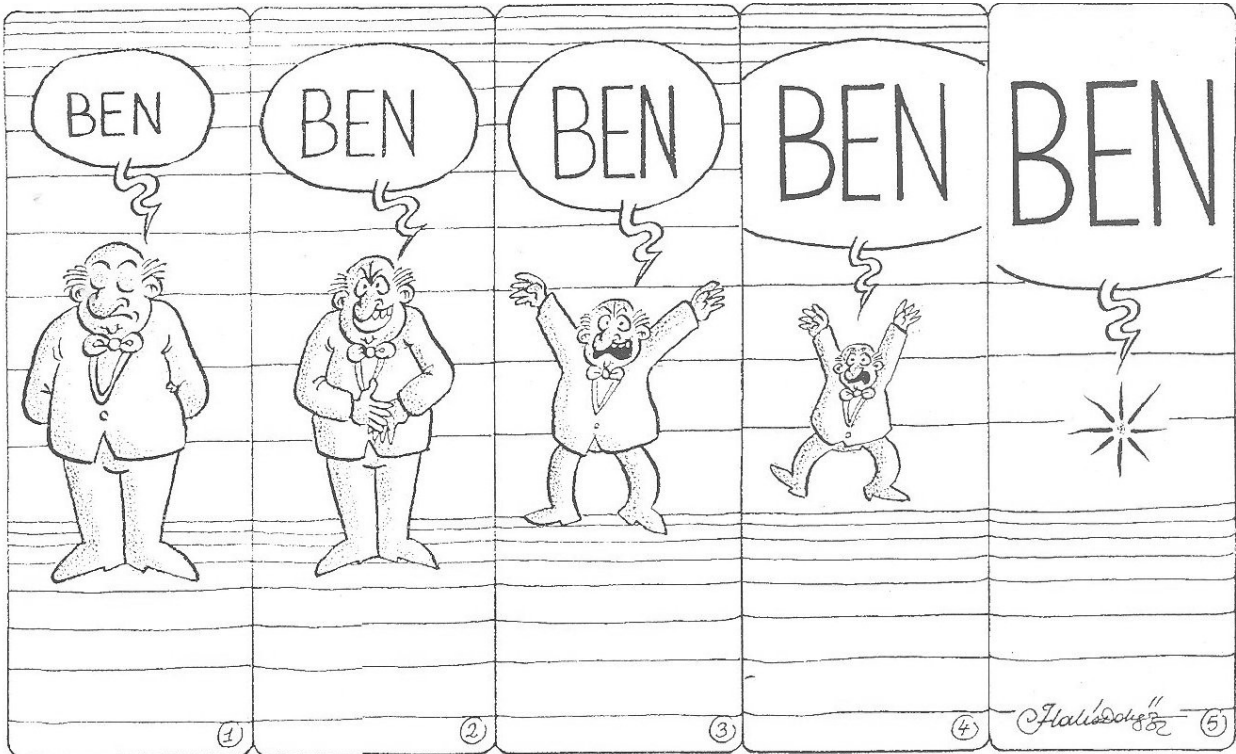
Zaman zaman sizlere ola ki gözünüzden kaçmıştır diye bazı kitapları tanıtıyoruz. Bu kez tanıtacağımız kitap, gönüllü kuruluşların, bu kuruluşlarda çalışan, gönlünü, emeğini veren gönüllülerin bizce okuması gereken bir kitap. Adı: **"Sivil Toplum Örgütleri - Neoliberalizmin araçları mı, halka dayalı alternatifler mi?"**

Demokrasi kitaplığı yayınlarının açılımlar dizisinin ikinci kitabı. Peki Demokrasi Kitaplığı yayınlarını kim ya da hangi kuruluş çıkarıyor? **"Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi"**. Kitabı dilimize **Işık Ergüden** çevirmiş. Hollanda Başkonsolosluğu Matra/KAP programının desteği ile de Türkçesi basılmış.

Bütün bu bilgileri vermemin nedeni, kitabı okurken kafanızda baştan sorular olsun diye? Kitapta ayrıca STÖ'lerin kuzey ülkelerindeki tarihi, Afrika, Boliviya, Güneydoğu ve kuzeydoğu, Meksika STÖ'lerinde uygulanan modeller ve **"Latin Amerika'nın Kalkınması İçin II.STÖ'ler Toplantısı Deklarasyonu"** da var.

Kitabın başyazısında kısa bir alıntı yapmak istiyoruz: *"Kalkınma amaçlı Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) sorununu ele aldığımızda, karşımıza muazzam bir çeşitlilik çıkar. STÖ terimi karşıt anlamları içinde barındıran gerçek bir çift çarşıdır. STÖ terimi, tanımı gereği bile olumsuzdur. STÖ'ler devlet yapılarının dışındadırlar; ama bu durum ne bu örgütlerin iç işleyiş ölçüleri hakkında, ne de faaliyetlerinin dışsal ölçütleri hakkında bize bir fikir verir. Dolayısıyla, işin içinden çıkmak kolay değildir."*

Bununla birlikte, STÖ benimsenmiş bir terimdir, resmi ve hukuki belgelerde kullanılmakta ve kamuoyunca

Halis Döğöz (4. Sağlıklı Ressamlar Sergisi'nden)

anlaşılmaktadır. Bu nedenle, artık zorunlu olarak kullanılmaktadır. Özellikle kalkınma amaçlı olarak adlandırılan STÖ'lere gelince, bunlar Güney toplumlarında faaliyet gösteren ve kimilerinin merkezi Kuzey ülkelerinde bulunan, kimileri ise doğrudan doğruya Güney'de kurulmuş olan örgütlerdir. STÖ'lerin varlığının giderek önem kazanması, yalnızca sayılarının artmasına değil, özellikle sivil toplumun vurucu gücünü oluşturdukları fikrinin yaygınlık kazanmasına bağlıdır. Hatta bazı alanlarda, neoliberal politik felsefenin tam da zayıflatmak istediği devletin yerine geçecek, gerçek ikame araçları olarak görülmektedirler. Öte yandan STÖ'ler, hükümet programlarının yanı sıra Dünya Bankası ve Bölgesel Kalkınma Bankaları gibi uluslararası organların resmi programlarında da öncelikli toplumsal aktörler olarak giderek daha sık anılmaktadırlar. Bu bakımdan STÖ'leri global bir işleyiş içinde ele almak, yani STÖ olgusunu kendi başına buyruk bir gerçeğe indirmeden, söz konusu toplumların iç ve dış ilişkilerini göz önünde bulunduran bir analiz çerçevesinde değerlendirmek bir zorunluluktur. STÖ'lerin anlamını çözmek için bu bakış açısı kaçınılmazdır."

Bu yazıda STÖ'ler dört grupta irdeleniyor:

1. STÖ'lerin bir amaca dayalı eylemlerinin de içinde yer aldığı "kolektif bilinç" düzeyi. Yani toplumun demokrasi, insan hakları, kadının rolü, çocuk hakları vs. konularındaki kültür birikimi,
2. "Amaç düzeyi" yani STÖ'lerin gönüllü olarak yöneldiği hedefler
3. STÖ'lerin her toplumun, toplumsal ilişkileriyle bağlantılı olan, mikro ya da makro boyuttaki "toplumsal işlev düzeyi"
4. Kurumsal mantık düzeyi, yani varlığın sürdürülebilmesi için mali, personel, gönüllü politikaları.

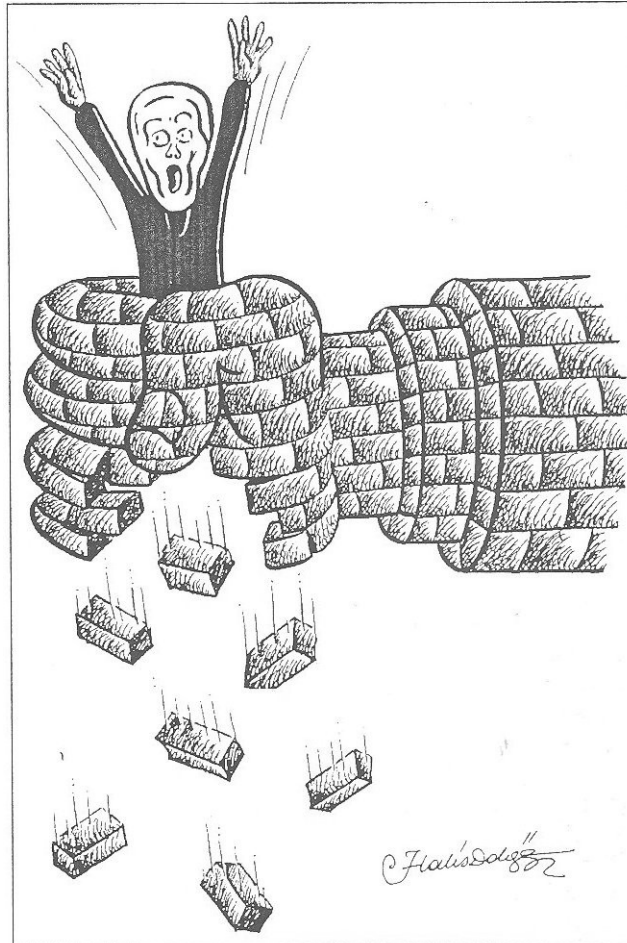
Kitapta yer alan bir başka bölüm de çeşitli STÖ'lerin tipleri, şöyle kümelendirilmiş ve incelenmiş :

1. İnsani amaçlı çalışmalar,
2. Yerel kalkınma destekli çalışmalar,
3. Toplumsal mücadelelere destek çalışması.

STÖ'ler, örnekler verilerek kitapta incelenmekte. "Sivil Toplum Örgütleri - Neoliberalizmin araçları mı, halka dayalı alternatifler mi?", yazımın başında da söylediğimiz gibi özellikle STÖ'lerin yöneticileri ve STÖ'lerde gönüllü çalışanların okumasında yarar var.

"Sivil Toplum Örgütleri - Neoliberalizmin araçları mı, halka dayalı alternatifler mi?" kitabını okumak isterseniz;

"Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD) Yerebatan Cad. 2 Sultanahmet 34440 İstanbul" adresinden isteyebilirsiniz.

SOSYAL POLİTİKA

Sosyal Devletin Gelişimi Üzerine Güncel Tartışmalar: Ele Verir Talkını, Kendi Yutar Salkımı

Şenay GÖKBAYRAK*

Günümüzde kamu sektörünün bu bağlamda da sosyal refah devletinin boyutlarına ve bu boyutları belirleyen ve/veya etkileyen unsurlara ilişkin literatürde oldukça geniş tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmaların en yankı uyandıran boyutu, uluslararası ekonomik politikadan kaynak bulmakta ve ulusal ekonomilerin bütünleşmesi yönünde hızla gelişen sürecin, sosyal devlet mantığı çerçevesinde uygulanan politikaların azaltılması, kamu sektörünün çapının daraltılması ve kamu sektörü gelişiminin önüne kaçınılmaz bir set konulması yönünde etkilerinin olduğu belirtilmektedir. Bu görüşlerin bulunduğu ortak nokta ise, kitlesel olarak artan sermaye ve ticaret akımlarının ülkeler üzerinde Keynesyen iktisadın geleneksel talep yanlı politikalarını sürdürme yönünde sınırlamalar getirdiği, dış piyasalarda rekabet şansını yakalamak için hükümetler üzerinde vergi oranlarını ve kamu harcamalarını azaltma (race to bottom-dibe doğru yarış) yönünde baskıda bulunduğuudur.

Bu görüşlerin dışında sanayileşmiş Batılı ülkelerin, sosyal refah devleti harcama eğilimlerine odaklanan, karşılaştırmalı çalışmalar ise, yukarıda aktardığımız görüşlerle en azından niceliksel olarak farklılıklar taşıyan bulgulara ulaşmaktadırlar. Söz konusu niceliksel veriler dikkate alındığında, kamu sektörü bu bağlamda da sosyal refah devletini küçültme yönünde bir eğilimin olmadığı en azından genel olarak kamu harcamalarında özel olarak ise sosyal nitelikteki harcamalarda artış ve/veya durağanlık sergileyen bir tablo olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yöndeki çalışmalarının en önemlilerinden biri Pierson'un sosyal devlet anlayışının bir göstergesi olarak kamu harcamaları ve spesifik refah devleti programlarını, İngiltere, A.B.D, Almanya ve İsveç örneklerinde karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmasıdır. Pierson bu çalışmasında, refah devletinin çöküşünden çok, refah devleti içinde yeni politikaların oluşumuna tanık olduğumuzu, bu oluşumda da uluslararası ekonomik politikanın değişen gerçekliklerden çok sosyal kurumların evriminin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Böyle bir tezin mantıksal temeli ise, sosyal devlet çerçevesinde oluşturulan programların, geniş seçmen gruplarına önemli hizmet ve katkılar sunan programlar olduğu ve bu tür programlar üzerinde sınırlandırıcı nitelikte radikal değişimler gerçekleştirilmenin politik açıdan imkansız olmasına dayanmaktadır. Bu nedenle de kamusal nitelikteki harcamaların minimize edilmesi yönündeki düşüncelerin karşı çıkışlarla karşılaştığı ülkelerde hükümetler, radikal girişimlerden çok ılımlı ve parçalı olarak nitelendirilebileceğimiz girişimleri tercih etmektedirler. Avrupa sosyal devlet sistemlerinin günümüzdeki durumunu konu alan Kuhnle'nin çalışmasında da yukarıda aktarılan eğilimlere uygun olarak, Avrupa sosyal devlet anlayışının 1990'lı yıllar boyunca devam ettiği, genel olarak seçmenler ve önemli politik unsurların katkılarıyla kurumsal olarak güçlendiği vurgulanmaktadır. Bu çalışmalarda ortaya çıkan ortak nokta, Avrupa sosyal refah devletinin bir yok oluş sürecinden çok, yeniden tanımlanma süreci geçirdiğidir.

Yukarıdaki çalışmaların tersine, bazı kamu harcama kalemlerinde azalma eğilimi bulunurken, bazı harcama kalemlerinde ise artış eğiliminin olduğunu saptayan çalışmalar bulunmaktadır. Clayton ve Pontusson, belli bazı sosyal harcama gruplarında -ki işsizler, emekliler ve özürülüler için yapılan harcamalar- artışın esas olarak sosyal refah devleti anlayışındaki güçlenmeden çok ekonomik ve sosyal yapıdaki değişimlerden kaynaklanan artan ihtiyaçların bir göstergesi olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Günümüzde kamu sektörünün bu bağlamda da sosyal devletin gelişimini inceleyen ve birbirinden farklı sonuçlara ulaşan teorik ve uygulamalı çalışmalar arasındaki farkı daraltmayı amaçlayan Castels, 1984-1997 yılları arasında 19 OECD ülkesinde toplam kamu harcamalarının, ülkelerin gayri safi milli hasılasına (GSMH) olan oranını inceleyerek, söz konusu ülkelerde genel olarak kamu harcamalarının özel olarak da sosyal harcamaların sergilediği eğilimi ve bu eğilimi belirleyen değişkenleri saptamaya çalışmıştır. Bu çalışmada söz konusu OECD ülkeleri, coğrafi, tarihsel ve dilsel benzerlikleri dikkate alınarak dört ayrı gruba ayrılmıştır. Birinci grupta, Avustralya, Kanada, İrlanda, İngiltere, A.B.D, ikinci grupta Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç gibi İskandinav ülkeleri, üçüncü grupta Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda gibi Kıta Avrupası ülkeleri, dördüncü grupta ise Yunanistan, İspanya, Portekiz gibi Güney Avrupa ülkeleri yer almaktadır. 1984-1997 periyodunda genel olarak kamu harcamalarının GSMH'ya olan oranlarına baktığımızda, ortalama olarak 1984 yılında %46.2 olan oranın 1997 yılında %45.2'ye indiği görülmektedir. Ülkeler özelindeki değişime baktığımız zaman ise, kamusal harcamaların azalması yönünde başı çeken ülkelerin sırasıyla İrlanda (-%14.5), Belçika (- %9.3), Hollanda (- %9.2), İngiltere(-%6.2) ve Danimarka (- %5.8) olduğu görülmektedir. Toplam kamu harcamalarının GSMH oranında söz konusu periyotta artış sergileyen ülkeler ise sırasıyla Finlandiya (+ %11.6), Yunanistan (+ %7.3) ve İspanya (+ %4,7)'dir. Bu oranların özellikle İspanya ve Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkelerinde artması, bu ülkelerin Avrupa Birliği içindeki diğer ülkelerin harcama düzeyine erişebilme isteği ile ilişkilendirilirken, kamu harcamalarında azalma yönünde eğilim gösteren ülkelerin İrlanda, İngiltere ve ABD gibi ülkeler olması, bu ülkelerdeki devleti küçültme söylemlerinin diğer ülkelere oranla daha başat olması ile ilişkilendirilmektedir. Genel olarak ise ülkelerin toplam kamu harcamalarında durağan bir yapı sergilediği görülmektedir.

Castels kamu harcamalarını da sosyal nitelikli harcamalar (sağlık harcamaları, emekliler, özürülüler, yaşlılar için yapılan harcamalar, hastalık ve işsizlik yardımları ve aktif işgücü piyasası programlarına yapılan harcamalar) ve sosyal niteliğe sahip olmayan ya da sosyal niteliği göçe daha az olan harcamalar (eğitim,

savunma, hukuk, altyapı, kamu yönetimi ve kamu borç faizi ödemeleri gibi) olarak ayırarak, toplam harcamalarda %1'lik azalmaya, sosyal harcamalardaki %2.6'lık bir artışın, sosyal niteliğe sahip olmayan harcamalarda ise %3.6'lık bir azalışın eşlik ettiğini saptamıştır. İncelenen OECD ülkeleri genelinde, hükümetlerin sosyal amaçlar için yaptığı harcamalar ya artmış ya da durağan bir seyir izlemiştir. İrlanda, Kanada, İngiltere ve ABD gibi ülkelerde, sosyal harcamalar daha yavaş bir artış hızı sergilerken, Güney Avrupa ve İskandinav ülkelerinde sosyal nitelikli kamu harcamalarındaki artış daha hızlı bir seyir göstermektedir. Kıta Avrupası ülkelerinde ise durum karışık bir yapı sergilemektedir. Sosyal niteliği olmayan harcamaların gelişim seyri incelendiğinde ise, İngiltere, ABD, İrlanda, Avustralya gibi ülkelerin bu tür harcamalarda genel bir azalmaya sahne olduğu, Batı Avrupa ülkelerinin ise bu harcamalarda ılımlı bir azalma sergilediği görülmektedir. Bu rakamlar göz önüne alındığında Castels, kamu sektörü içinde genel bir daralmanın değil, kamu harcamaları çerçevesinde hükümetlerin önceliklerinde önemli ve genel bir değişmeye dikkat çekmektedir. İncelenen ülkelerin tamamına yakın kısmında, sosyal harcamaların toplam kamu harcamalarına oranı, söz konusu dönemde, farklı büyüklüklerle de olsa artmıştır. Ortalama olarak 1984 yılında sosyal harcamaların toplam kamu harcamalarına olan oranı %44.4'den 1997 yılında %51.3'e yükselmiştir. Bu rakamlar, Castels'e göre, sanayii toplumlarının büyük bir bölümünde başta gelen önceliğin refah devleti olduğunu ortaya koymaktadır.

Kamu harcamalarının gösterdiği gelişim yanısıra bu gelişimi etkileyen unsurların da ortaya konulması önem taşımaktadır. Castels, çalışmasında işsizlik, ekonomik büyüme ve ülkelerin daha önceki kamusal harcama düzeyleri olmak üzere üç temel değişken ele alarak, bu değişkenlerle kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Yapılan analizler sonucunda, işsizlikle özel olarak sosyal nitelikli harcamalar, genel olarak kamu harcamaları arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu; ekonomik büyümeyle, toplam harcamalar ve sosyal niteliğe sahip olmayan harcamalar arasında negatif, toplam sosyal harcamalar arasında ise pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ülkelerin daha önceki kamu harcamaları ile daha sonraki harcama düzeyleri arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Ülkelerin uluslararası ticaretteki yeri ile yaptığı kamu harcamaları arasında ise, -dış ticarete görece olarak daha önemli yere sahip ülkelerdeki kamu harcamalarındaki artışın, dış ticarete görece olarak yeri, daha az olan ülkelere oranla yavaş bir seyir izlediği görülmekle birlikte istatistiksel açıdan iki değişken arasındaki ilişkinin önemli olmadığı ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak Castels, kamu sektörü gelişimin itici gücü olarak, işsizlik, ekonomik büyüme ve ülkelerin kamu harcamalarında, bu alanda ileri sayılan ülkelerin düzeyini yakalama (catch-up) isteğini öne sürmektedir. Son yıllarda genel olarak kamusal harcamaların sergilediği durağan tablonun ise ancak işsizlik ve ekonomik büyüme oranlarındaki büyük dalgalanmalar ile değişebileceğini vurgulamaktadır.

Castels'in yaptığı analizde ele alınan ülkelerin büyük bir çoğunluğunda sosyal devlet anlayışı ve bu doğrultuda ortaya çıkan kurumsallaşmanın oldukça gelişmiş olması, ulusal ekonomilerin bütünleşme sürecinde ortaya çıkan sosyal nitelikteki harcamalara sınırlama getirme eğilimine kolayca izin vermemektedir. Sosyal devlet programlarının oldukça gelişmiş olduğu İskandinav ülkelerinde bu hizmetlerden yararlanan geniş çoğunluk, sisteme sahip çıkma yönünde bir eğilim sergilemektedir. Castels analizinde OECD ülkeleri içinde görece ekonomik ve sosyal yönden gelişmiş ülkelere yer vererek bu ülkelerdeki 1980 ve 1990'lı yıllardaki kamu harcamalarının izlediği gelişim seyrini açıklamaya çalışmıştır. Ancak, 1980'li yılların ortalarından itibaren özellikle ihracata dayalı kalkınma stratejisi çerçevesinde dünya ekonomisi ile bütünleşme süreci içine giren gelişmekte olan ülkelerdeki genel olarak kamu harcamalarının özel olarak sosyal harcamaların nasıl bir gelişim sergilediği bu analizde yer almamaktadır. Dolayısıyla ulusal ekonomilerin giderek bütünleşme sürecinin bu tür ülkelerdeki kamu harcamalarını nasıl etkilediği bu analiz çerçevesinde açıklanamamaktadır.

Ancak başka kaynaklar, yapısal uyum programlarının yoğun bir şekilde uygulandığı ülkelerde, sosyal refah devleti harcamalarına yönelik tutumun, tam tersi yönde olduğunu ortaya koymaktadır. Şili'de toplam sosyal güvenlik harcamalarının GSMH oranı 1990'da %16.2'den 1996 yılında %11.3'e inmiştir. Meksika'da söz konusu oran aynı dönem itibarıyla %2.8'den çok az bir artışla %3.7'ye çıkmıştır. Ekonomik gelişmesinin büyük bir bölümü ihracata dayalı Çin'de ise aynı dönemde sosyal güvenlik harcamalarının GSMH oranı, %5.2'den %3.6'ya inmiştir. Türkiye'de ise bu oran çok ufak bir artışla %5.9'dan %6.8'e çıkmıştır (ILO, 2000). Gelişmiş batılı ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında sosyal harcamalar açısından ortaya çıkan bu farklılıklar, bu ülkelerdeki sosyal devlet programları arasındaki gelişkinlik farklılıklarından mı kaynaklanmaktadır? Ekonomik alanda ülkelerin bütünleşmesinin ülkelerin sosyal devlet sistemleri üzerine olan etkisi ne ölçüde farklıdır? Ülkeler arasında ortaya çıkan bu farklılıklar uluslararası üretim ve ticarete ülkelerin farklı konumlandırılmalarından mı kaynaklanmaktadır? Bu ve bu türden sorulara yanıt arayan derinlemesine analizlere gereksinim vardır.

Kaynaklar:

1. Castels, F.G , "On the political economy of recent public sector development", Journal of European Social Policy, Volume 11, August 2001.
2. ILO, VWorld Labour Report 2000.

ANIMSA Nusret H. Fişek'in Doğum ve Ölüm Yıldönümü

2001 yılı **Prof. Dr. Nusret H. Fişek'in** 11. ölüm (3 Kasım) ve 85.doğum (21 Kasım) yıldönümü... Geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl da çeşitli kuruluşların katılımlarıyla, bilim ve eylem adamı kişiliği, sevecenliği, katkıları ve yaşamı kucaklayışı anımsandı. Tıp eğitiminin sağlık politikalarından soyutlanamayacağı; sağlık alanında duyulan gereksinme doğrultusunda tıp eğitiminin yönlendirilmesi ve sürekli eğitimle tamamlanması gerektiği **Prof. Dr. Nusret H. Fişek'in** yaşamı boyunca savunduğu ve Hacettepe Üniversitesi yapısı içinde kurucu Dekanlığını yaptığı Mezuniyet Sonrası Eğitimi Fakültesi'nde (MESEF) de dillendirdiği görüşlerdir. Bu

görüşlerin bugün onun yetiştirdiği ve Dekan, Rektör yardımcısı düzeylerine erişen öğrencilerince de savunulmaya başlanması sevindiricidir. Bu yıl ki Hacettepe Üniversitesi'nde tören bunların anımsanmasına ve tanıklık edilmesine de yardımcı olmuştur. Bu yıldönümü toplantılarının vazgeçilmez 6 ayağı var:

1. Mezar başında anma toplantısı (Bu yıl konuşmayı **Prof. Dr. İsmail Topuzoğlu** yaptı, Konuşmasını, öteki sayfada bulacaksınız)

2. Konferans (Yaşamının en olgun döneminde büyük emekler verdiği ve sosyal hekimlik eyleminin odak noktası haline getirdiği Hacettepe Üniversitesi'nde, seçilmiş bir konuda seçilmiş bir kişi tarafından veriliyor. Bu yıl **Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu** tarafından "**Çocuk ve Genç Ruh Sağlığı**" işlendi.

3. Halk Sağlığı Ödülleri (Bu yıl çalışmalarıyla kendilerini kanıtlayan iki sağlık ocağı ödül aldı. Bunlar Bolu Kaynaşlı Merkez Sağlık Ocağı ve Eskişehir Mihalgazi Sağlık Ocağı. Bu kez Bilim Ödülünü Akdeniz Üniversitesi'nden **Prof. Dr. Necati Dedeoğlu** aldı. Hizmet Ödülü'ne değer kişi de bulunamamış)

4. Barış Konseri (NÜSED tarafından başlatılan, kısa bir süre Gazi Üniversitesi tarafından sürdürülen bu soylu çaba, bu kez yine NUSED tarafından ve **SEVDA CENAP AND VAKFI, Çankaya Belediyesi** ve **Vakfımızın** katkılarıyla gerçekleştirildi. Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Galerisi'nde **Maria Esther Guzman ve Takeshi Tezuka** gitar ikilisinin sunduğu güzel bir programla, katılanlar yeni zenginliklere boğuldu.

5. Paneller:

a) "**Sağlık Hakkımız ve Nusret Fişek'in Kazandırdıkları**" başlıklı paneli NÜSED, İnsan Hakları Kurumu Derneği, Tüketici Hakları Derneği ve Tıp Kurumu Derneği birlikte düzenledi. Konuşmacılar da bu örgütlerin temsilcileriydi: **Dr. Derman Boztok, Av. Nevzat Helvacı, Turan Çakar, Dr. Cihat Oğan.**

b) "**Sağlıkta Yaşadığımız Olumluluklar : "1923-1940 Döneminde Dünya,Türkiye, Sağlık"** başlıklı paneli Hacettepe Üniversitesi, Türk Tabipleri Birliği ile birlikte düzenlemişti. **Prof. Dr. Gazanfer Aksakoğlu'nun** yönettiği oturuma, **Tevfik Çavdar** ve **Prof. Dr. Hamdi Aytekin** katıldılar.

6. **Sağlıkçı Ressamlar Sergisi:** 4 yıldır düzenlenmekte olan ve sağlıkçılığının yanı sıra ressamlığını, karikatüristliğini ve yontuculuğunu sürdürmeye çalışan dostlarımızın katıldığı sergi, bir ay süreyle **Prof.Dr.Nusret H.Fişek'in** adını taşıyan bilim ve sanat ortamında açık tutuluyor.

Bu etkinliklerde tüm emeği geçenlere teşekkür ediyoruz.

GEÇMİŞ OLSUN: Geçen yıl mezar başı konuşmasını yapan ve bu kez ani hastalığı dolayısıyla aramızda bulunamayan Prof. Dr. Rahmi Dirican'a geçmiş olsun deriz.

ANIMSA

Prof. Dr. İsmail Topuzoğlu'ndan Mezarbaşı Konuşması (3 Kasım 2001)

Değerli Nusret Fişek Sevenler,

Hocamızın aramızdan ayrılışının onbirinci yıldönümünde kendisini saygıyla ve şükranla anmak için toplandık. Günboyu yapılacak toplantılarda, değişik konuşmacıların, Nusret Fişek hocanın ülkemiz halk sağlığı hizmetlerine yaptığı katkıları ayrıntılarıyla bir defa daha dile getireceklerini umuyorum. Ben bu çalışmalara kısa ve biraz farklı yorum getirmek istiyorum. Ayrıca hocanın şimdiye dek biraz gölgede kaldığını düşündüğüm dileğini hatırlatıp ondan hepimize bir görev çıkartacağım.

Cumhuriyet dönemi sağlık hizmetlerine dönüp baktığımızda birçok kişinin değerli, özverili katkılarda bulunduğunu görmekteyiz. Bu saygıdeğer kişiler arasında iki kişinin ayrı bir ağırlık taşıdığını söylemek haksızlık olmayacaktır. Sözüml ettiğim iki kişiden biri Refik Saydam, ikincisi Nusret Fişek'tir.

Refik Saydam, kendi zamanında ülke düzeyindeki endemik, bazen epidemik ölçülere varan lepra, frengi, trahom, sıtma, tüberküloz gibi hastalıklarla başarılı bir mücadele vermiş, bu hastalıkların kontrol altına alınmasını sağlamıştır. Ayrıca kendi dönemine göre çok ileri sayılacak sağlık yasalarının çıkartılmasında ve yürürlüğe konmasında öncü olmuştur. Numune (örnek) hastaneleri de Refik Saydam'in eserleri arasında yer alır.

Tüm bu hizmetler oldukça dar sayılacak bir kadro ile tek parti döneminde, güçlü bir politik destekle ortaya konulabilmiştir. O günlerin koşullarında elde edilen olumlu sonuçlar sağlık hizmetleri tarihimizde, övünçle anılacak bir dönüm noktasıdır.

Nusret Fişek'in başarıları, bambaşka koşullar altında gerçekleşmiş, başka bir dönüm noktasıdır. Fişek, 1938 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakülte-si'nden mezun olmuş; askerlik hizmetini, Refik Saydam Hifzıssıhha Enstitüsü'nde bakteriyoloji çalışmalarını, ABD Harvard Üniversitesi'nde tıp bilimlerinde felsefe doktorasını (Ph.D.) yaptıktan sonra, Sağlık Bakanlığı'nda bulaşıcı hastalıklar uzmanlığında bulunmuş ve 1958 yılında Hifzıssıhha Okulu Müdürlüğü'ne atanmıştır. Bu görevle beraber Nusret Fişek'in sağlık hizmetlerine yakından ilgisi başlamıştır. 1960 yılında Sağlık Bakanlığı Müsteşarlığına atanması, Hocayı yeni ve kapsamlı çalışmalara yöneltmiştir. Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi, aile planlaması çalışmaları, geçmişteki görgü ve bilgi birikiminin ürünleri olarak düşünülmelidir. Hoca 1962 yılından başlayan çok partili, henüz gelişmemiş, toplum

yararına öne sürülen düşüncelere destek verecek güçlü sivil toplum örgütlerinden yoksun bir demokrasi ortamında, çağın gereklerini yasama, yürütme organı temsilcilerine anlatmakta güçlükler çekmiştir. Çok kereler politik engellerle karşılaşmıştır. Bu yüzden yeni kurulmakta olan Hacettepe Üniversite-si'nden yapılan çağrıyı kabul etmiş, burada sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine ilişkin yenilikler dizisini sürdürmüştür. Bir yandan tıp eğitiminin çağdaşlaşması, öte yandan uzman halk sağlığı elemanları yetiştirilmesi konularını ele almıştır.

Nusret Fişek'in çalışmalarında çarpıcı bir nokta, bilimsel araştırmalara önem vermesidir. Her zaman savunduğu ekip çalışmasının kimi örneklerini genç arkadaşlarıyla birlikte yerli ve yabancı dergilerde yayımlanan araştırma makalelerinde görmektedir.

Hocanın kalıcı eserlerinden bir bölümünü şöyle sıralayabilirim: Aile planlaması uygulamaları; konuyu önemli mevkilerde bulunan bazı kişilerin ağızlarına almaktan çekindikleri ortamdan bugün toplum tarafından (küçük bir azınlık dışında) benimsenmiş olmasıdır. Sosyal/eştirilmiş sağlık hizmetleri bir çok engellemelere karşın, yurt yüzeyine yayılmış; sağlık ocaklarıyla milyonlarca nüfusun -özellikle kırsal yörelerde- hizmetindedir. Tıp eğitiminde ve halk sağlığı eğitiminde yenilikler 39 tıp fakültesinde ufak tefek değişikliklerle yürürlüktedir. Halk Sağlığı uzmanlığı, tescil edilmiş bir tıp dalı olarak uygulanmaktadır.

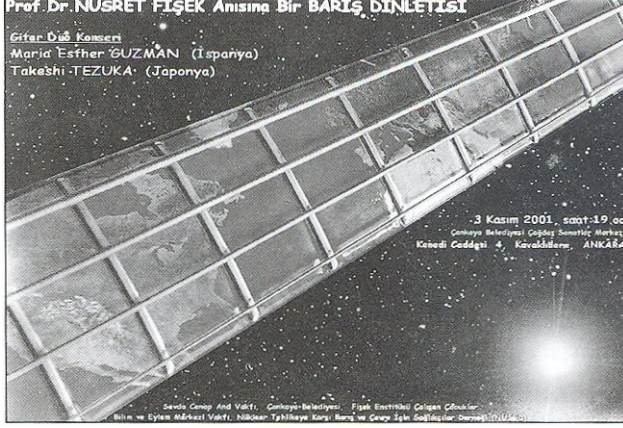
Konuşmamın başında söylediğim, Hocanın biraz gölgede kalmış görünen bir dileği, Halk Sağlığı Uzmanlığının geliştirilmesine yardımcı olacak Halk Sağlığı Fakültesi kurulmasıdır. Hoca böyle bir kuruluşun uygulama alanlarını kapsayan gerekli laboratuvarlarla donatılmış halk sağlığı uzmanlık dallarının tümünü kapsayan, öncelikle araştırmalara ve eğitime yönelik çalışmalar yapan nitelikler taşımasını öngörmekteydi. Kanımca bu dilek, halk sağlığıcular tarafından bir vasiyet olarak algılanmalı ve kendimize bir görev çıkarmalıyız. Halk Sağlığı Fakültesi düşüncesinin gerçekleşmesi için çabalarımızı yoğunlaştırmalıyız.

Nusret Fişek hoca, ileri düşünce ve görüşleriyle biz çalışma arkadaşlarına her zaman örnek olmuştur. Genç halk sağlıkçı ve hekimlere de örnek ve esin kaynağı olmasını dilerim.

Bu duygularla aziz hatırası önünde kendi adıma ve siz katılımcılar adına saygı ile eğiliyorum.

ANIMSA Bir Barış Dinletisi

Bir Barış Dinletisi (NÜSED tarafından başlatılan, kısa bir süre Gazi Üniversitesi tarafından sürdürülen bu soylu çaba, bu kez yine NUSED tarafından ve **SEVDA CENAP AND VAKFI, Çankaya Belediyesi** ve **Vakfımızın** katkılarıyla gerçekleştirildi. Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Galerisi'nde **Maria Esther Guzman ve Takeshi Tezuka** gitar ikilisinin sunduğu güzel bir programla, katılanlar yeni zenginliklere boğuldu.

MARIA ESTHER GUZMAN -İspanya

Sevilla (İspanya) doğumlu, müzisyen bir aileden gelen sanatçı, gösterdiği özel yeteneği ile küçük yaşlarda dikkat çekmiş ve ilk konserini dört yaşında vermiştir. 11 yaşında ise İspanya Radyo - TV Kurumu tarafından "Birincilik Ödülü" ile ödüllendirilmiştir.

Müzik eğitimini Sevilla Yüksek Konservatuvarı'nda, gitarist America Martinez yönetiminde tamamladıktan sonra aralarında "Regino Sainz de la Maza, 1998, Okayama-Japonya"nın da bulunduğu bir çok ulusal ve uluslararası yarışmalarda ödüller kazanmıştır.

Gitaristik başarıları ile dikkat çeken sanatçı aldığı davetler üzerine Portekiz, Fransa, İtalya, Almanya, Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Küba,

Kostarika, Arjantin, Şili, Rusya, Venezuela, Hollanda ve Japonya'da konserler vermiştir. Radyo-TV, LP, CD kayıtları gerçekleştirmiştir. Enrique Asencio, Leo Brouvver, Adam Nataneck, Colin Metters, Odon Alonso gibi şeflerin yönettiği orkestraların konserlerine solist olarak katılmıştır.

Bir LP, sekiz CD ve üç video kaydı gerçekleştirmiş olan sanatçının, 19.yüzyıl İspanyol bestecisi Julian Arcas'ın eserlerini içeren CD'si, müzik dergisi

"Ritmo" tarafından ödüllendirilmiştir.

1995 yılında Andalucia Eyaleti sanatçıya "Kültür Madalyası" vermiştir.

TAKESHİTEZUKA

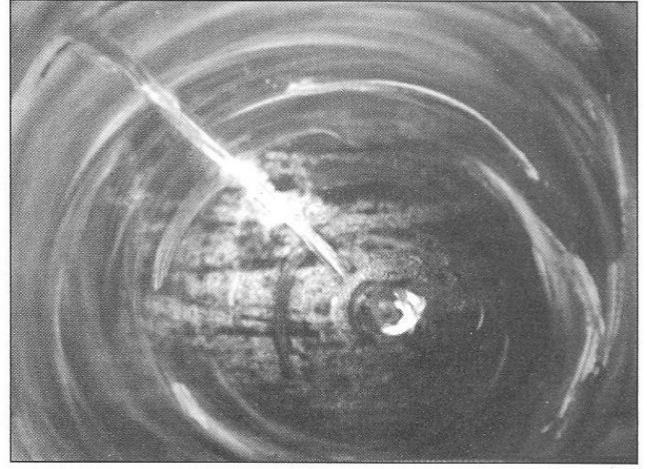
Sapporo (Japonya) doğumlu sanatçı gitar çalışmalarına 10 yaşında başlamıştır, ileri yıllarda 5 yıl İspanya'da Regino Sainz de la Maza, Narciso Yepes, Jose Luis Gonzalez gibi gitar ustalarıyla çalışmıştır.

Halen Tokyo'da gitar öğretmenliği yapan sanatçı aralarında Japonya, Almanya, Şili, Arjantin, Türkiye, İspanya'nın da bulunduğu ülkelerde bir çok konser gerçekleştirmiş; uluslararası yarışmalarda jüri üyeliği yapmıştır.

Zamanının bir kısmını önemli ustaların biyografilerini yazmaya ayıran sanatçı, Fransisco Tarrega, Andres Segovia, Regino Sainz de la Maza'nın biyografilerini hazırlamış ve ünlü Japon müzik dergisi "Gendia Guita"da yayınlamıştır. Sanatçı bir çok CD kaydı, müzik kitapları, gitar metodu yayınlamıştır.

TEŞEKKÜR : NÜSED, Sevda Cenap And Vakfı ve Çankaya Belediyesi'ne böyle bir doyumsuz şölene katkıları için; Gitar Ustası Sn. Ahmet Kanneçi'ye de hem olanak sağladıkları, hem de "Ay Kız" düzenlemesi için, Dr. Suat Tülek'e afiş tasarımı için teşekkürlerimizi sunarız. Alkışlarımıza bıkmadan usanmadan "bis"lerle yanıt veren değerli gitar sanatçıları Guzman ve Tezuka'ya da sonsuz teşekkürler.

ANIMSA
4. Sağlıkçı Ressamlar Sergisi
(5 Kasım-1 Aralık 2001)

Sağlıkçı Ressamlar Sergisi : 4 yıldır düzenlenmekte olan ve sağlığılığının yanı sıra ressamlığını, karikatüristliğini ve yontuculuğunu sürdürmeye çalışan dostlarımızın katıldığı sergi, bir ay süreyle **Prof. Dr. Nusret H. Fişek'in** adını taşıyan bilim ve sanat ortamında açık tutuluyor.

Sergiye katkıda bulunan sağlıkçı ressam, yontucu ve karikatüristler:

Alper ÇANGA, Arzu ODABAŞOĞLU, Ayper KAÇAR, Baran KUTLAY, Başak SOYLUOĞLU, Bülent AYTAŞ, Gülsen GÖKALPAY, Mehmet ALTINOK, Halis DOKGÖZ, Ömer Faruk TANER, Ömür DEMİ-REZER, Sevim ÜRGEN, Rana GÜVEN, Tülin ARAŞ, Zeynep ERDEM.

TEŞEKKÜR : *Bu serginin düzenlenmesinde en çok emeği geçen Dr. Başak Soyluoğlu, aynı zamanda dört yıldır da sağlıkçı ressamlar sergisinin katılımcılarından. Kendisine bizi dört yıldır yalnız bırakmadığı için teşekkür ediyoruz. Bu yıl, geçen yıl katılmış olan dostlarımızın yanında yeni sağlıkçı ressam, karikatürist ve yontucu dostlarla da tanıştık. Hepsinin ellerine sağlık diyor ve teşekkürlerimizi sunuyoruz.*

5. Sağlıkçı Ressamlar Sergisinde daha da kalabalık olmak dileğiyle.